

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

2

XIX

VYDAVATEĽSTVO
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
BRATISLAVA 1971

O B S A H

STÚDIE

Soňa Kovačevičová, Metóda, charakteristika a cieľ Etnografického atlasu Slovenska	193
Milan Leščák, Poznámky k výskumu súčasného stavu folklóru na Slovensku	207
Viera Gašpariková, Slovenské ľudové humoristické rozprávania a ich medzinárodné vzťahy	221
Ema Kahounová, Vínogradnicke nože na Slovensku	233
Jarmila Pátková, Katarína Brinzová, osobnosť ľudového výtvarného umenia	253

MATERIÁL Y — ARCHÍV

Viera Urbančová, Prehľad mlatobných techník a nástrojov na Slovensku	277
Ján Watzka, Zbierka ľudových lekárskeých receptov z prvej polovice 18. storočia	309

ROZHEDY

Štefan Mruškovič, Edičná a publikačná činnosť Slovenského národného múzea — Etnografického ústavu v Martine v uplynulom desaťročí (1960—1969)	321
Ľudovít Neufeld, Prvý etnomuzikologický seminár	327
Svetozár Švehlák, Sympóziu o tradičnej kultúre Slovákov vo Vojvodine	329
Ester Plieková, Konferencia Demosu	334

RECENZIE A REFERÁTY

Horehronie — kultúra a spôsob života ľudu. I. (Štefan Mruškovič)	336
Slavistika — Národopis. (Ján Komorovský)	340
Děvče ze pštrosiho vejce. (Ján Komorovský)	343
Ján Koma, Vývoj a súčasný stav ľudového odevu v Keňdiciach. (Ema Kahounová)	343
Zborník Slovenského národného múzea, r. 63, 1969, Etnografia 10. (Ján Michálek)	345
Národopisný věstník československý, r. 37 (2), 1967. (Ján Mjartan)	346
Slovjanské literaturoznavstvo i folklorystyka. (Mikuláš Mušíinka)	349

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Соња Ковачевичова, Метод, характеристика и цель Этнографического атласа Словакии	193
Милан Лещак, Заметки к исследованию настоящего положения фольклора в Словакии	207
Вера Гашпарикова, Словацкие народные юмористические повествования и их международное взаимоотношение	221
Эма Кагоунова, Виноградарские ножи в Словакии	233
Ярмила Паткова, Катарина Бринзова — личность народного творческого искусства	253

МАТЕРИАЛЫ — АРХИВ

Вера Урбанцова, Обзор молотильной техники и орудий в Словакии	277
Ян Ватцка, Сборник народных врачебных рецептов в первой половине 18. века	309

ОБЗОРЫ	321
------------------	-----

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ	336
-------------------------------	-----

Na 1. strane obálky: Mapa Spišskej župy z polovice 18. storočia od P. Kraya (časť). Reprodukcia z publikácie J. Purginu, *Samuel Mikovini*, Bratislava 1958.

Auf der ersten Seite des Umschlages: Die Karte des Zipser Gaues aus der Hälfte des 18. Jahrhunderts von P. Kray. Reproduktion aus der Publikation von J. Purgina, *Samuel Mikovini*, Bratislava 1958.

MATERIÁLY — ARCHÍV

PREHLAD MLATOBŇNÝCH TECHŇÍK A NÁSTROJOV NA SLOVENSKU

VIERA URBANCOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Cieľom tejto práce je zverejniť výber z materiálu, ktorý som v rokoch 1957—1968 zbierala v teréne, približne v 160. obciach z rôznych oblastí Slovenska. Ide o informáciu, ktorá má slúžiť predovšetkým ako podklad pre ďalšiu prácu na uvedenej téme a ktorá chce umožniť konfrontáciu tohto materiálu s tým, ktorý sa bude spracovávať v muzeálnych zbierkach, ako aj s ďalšími údajmi z terénu.

*

Do konca 19. storočia charakterizovali územie Slovenska dve techniky mlátenia obilia: mlátenie cepami a jeho vydupávanie dobytkom, označované tiež ako *tlačenie*. Na prelome dvoch storočí a najmä od začiatku 20. storočia, prenikajú medzi tieto tradičné pracovné techniky nové, súvisiace s celkovým mechanizačným postupom v slovenskom poľnohospodárstve. Tak ako pri tomto procese vôbec, ani v mlatbe neprichádza, prirodzene, k okamžitému zániku starých techník, ale dochádza k ich koexistencii, ktorá má podľa toho, o ktorú časť územia a o ktorú z dvoch mlatobných techník išlo, viac alebo menej trvalý charakter.

Z celouzemného hľadiska najrozšírenejšie bolo mlátenie obilia cepami, zasahujúce prakticky celé Slovensko. V období, ktoré nám umožnilo sledovať materiál v teréne a ktoré sa začína približne 80.—90. rokmi minulého

storočia, má mlátenie cepami významné postavenie aj tam, kde sa vyskytuje druhá technika mlátenia obilia — vydupávanie dobytkom.

Územie, na ktorom bolo rozšírené tlačenie obilia, sa tiahne od Malých Karpát smerom na východ po celej južnej hranici nášho územia. Stanovíť severnú hranicu výskytu tohto spôsobu mlátenia je miestami dosť obťažné, a to najmä tam, kde k jeho zániku došlo pred viac ako 80. rokmi. V takom prípade informácie nemusia byť vždy celkom spoľahlivé, a to hlavne čo sa týka jeho významu vo vzťahu k mláteniu cepami. Pri stanovení hranice výskytu musí totiž ísť o prevládajúci systém práce a nie o jeho náhodný výskyt, ktorý práve pre veľký časový odstup môže sa niekedy považovať za rozšírenejší, ako v skutočnosti bol. Stávalo sa napríklad, že roľníci z hornatých oblastí videli v južných dedinách, do ktorých dochádzali na ťažné práce, vydupávať obilie zvieratami. Po návrate domov niekoľkokrát skúsili túto, pre nich novú techniku a tieto pokusy sa s veľkým časovým odstupom môžu preceniť. Opačný prípad je, keď tlačenie zaniklo tak dávno, že aj najstarší obyvatelia sa pamätajú už len na to, že „v celej dedine len jeden postavil šajbu“¹ a keď prichádza k opačnému skresleniu skutočnosti. Vodidlom v takýchto prípadoch môže byť len celková situácia

¹ Osemdesiatročný informátor v Budmericiach pri Trnave, výskum z r. 1962. Údaje z okolitých obcí však potvrdili, že ide o rozpamätanie sa na posledné prípady tlačenia a nie o ojedinelý jav.

v najbližšom okolí, ktorá umožní určiť, či ide o náhodný výskyt², alebo o tradičný pracovný postup, zachytený už len v jeho doznievaní. Rozšíreniu *tlačenia* obilia na našom území bola zatiaľ venovaná najväčšia pozornosť v súvislosti so spracovaním tejto otázky na území Maďarska³ a teda išlo o iný aspekt, aký bude treba v budúcnosti zaujať k tomuto materiálu u nás.

Podľa údajov z terénu⁴ rysuje sa severná hranica vydupávania obilia dobytkom na západnom Slovensku v okolí Suchej pri Trnave (Štefanová, Budmerice) a tiahne sa nad Trnavou (Brestovany)⁵ a Nitrou (Žirany). Od Žirian táto hranica stúpa na sever, cez Žikavu a Hostie až po Jedľové Kostolany, odkiaľ potom klesá na juhovýchod smerom k Horným a Dolným Devičanom a Dekýšu. Odtiaľ pokračuje približne v rovnnej línii na východ (Krníšov, Senohrad) a prechádza až do Gemera, kde sa s touto pracovnou technikou stretávame v oblasti Rimavskej Soboty a Šafárikova. Zatiaľ najsevernejší bod jeho tamjšieho výskytu sú Lukovištia a ich okolie. Najsevernejší výskyt *tlačenia* na našom území vôbec máme doložený zatiaľ z Bartošovej Lehoty (okres Žiar nad Hronom). Tento údaj bude treba bližšie porovnať s materiálom z okolia, ktorý zatiaľ nesvedčí o tlačení obilia v tejto oblasti. Situácia na okolí Košíc a v južných častiach Zemplínskej a Užhorodskej župy nie je mi známa.

Keď hovoríme o severnej hranici výskytu tlačenia obilia dobytkom, nemyslíme tým pri-

rodzene to, že na juh od nej sa vyskytuje len takýto spôsob práce. Nestretávame sa s ním napríklad v niektorých južnejšie položených dedinách, ako je Suchá pri Trnave, a to hlavne vo vinohradníckych obciach malokarpatskej oblasti. Miestami sa jeho absencia zdôvodňuje nedostatkom ťažných zvierat. Príkladom na to sú o. i. Veľčice, kde „tlačil“ obilie len miestny farár, ostatní ho mlátili cepami, lebo na tlačenie nemali dosť koní. V susedných Slažanoch, Žikave, Hostí a v severne položených Jedľových Kostolanoch sa však obilie vydupávalo dobytkom. Najkompaktnejší je jeho výskyt v nížinách oblastiach, kde boli najvýhodnejšie podmienky pre jeho existenciu, reprezentované vysokou úrodnosťou, spolu s vyspelým chovom ťažných zvierat.

Všade, kde sa s vydupávaním obilia u nás stretávame a kde tento systém bol prevládajúci, nebol v období, ktoré sme v teréne mohli sledovať, systémom výlučným. I tu sa stretávame s mlátením obilia cepami a jeho výskyt má v podstate dve príčiny. Jedna z nich bola v sociálnom rozvrstvení dediny. Drobní roľníci, ktorí dopestovali malé množstvo obilia a pritom nevlastnili ťažné zvieratá, mlátili všetko obilie cepami. V dedine, pre ktorú je charakteristické tlačenie obilia, vyčleňuje sa takto menšina, pre ktorú sa z objektívnych príčin hlavnou pracovnou technikou stala iná, ako tá, ktorá sa všeobecne používa.⁶ V rámci dediny sa vytvorila teda taká istá situácia, ako miestami

² Náhodný výskyt tejto pracovnej techniky v prostredí pre ňu úplne cudzom mohlo vyvolať aj rôzne dočasné zhoršenie pracovných podmienok. Tak napríklad v Hrachovišti (Babulicov vrch) pre nedostatok mužov na hospodárstvach počas prvej svetovej vojny pokúsili sa niekoľkí mlátiť obilie koňmi. Celá táto technika im však bola cudzia a nezotrvali pri nej ani tak dlho, ako by si to situácia bola vyžadovala.

³ T. Hoffmann, *A gabonaneműek nyomtatása a magyar parasztlak gazdalkodásában*, Budapest 1963. Autor v tejto závažnej práci sledoval aj materiál na Slovensku, pochopiteľne však len ako jav, ktorý presahuje z územia Maďarska na Slovensko, a to najmä na našom území s maďarským osídlením.

⁴ Úmyselne tu vychádzam len zo svojich terénnych výskumov, aby som uľahčila konfrontáciu s literatúrou a ďalším materiálom už zozbieraným, ako aj s tým, ktorý na zber čaká v teréne. Keď sa budem opierať o iný údaj ako o vlastný, upozorním na to obvyklým spôsobom.

⁵ Pozri o tom údaje v príspevku J. Nižňanského, *Brestovianske žatvy a mlatby v minulosti*, Slovenský národopis 6, 1959, 238–278.

⁶ Miestami túto situáciu riešili chudobní gazdovia tak, že si aspoň občas požičiavali od gazdov dobytok na *odrábku* alebo za peniaze kone od valašských Cigánov (Žikava).

v rámci samotnej oblasti výskytu tlačená obilia, keď sa celá dedina v podstate z rovnakých príčin vyčleňuje zo systému bežného v jej najbližšom okolí. Stáva sa však, že pre dedinu ako celok je typické mlátenie cepami a len bohatí gazdovia, ktorí dorábali väčšie množstvá obilia, mlátili koňmi (Martin, okr. Zl. Moravce).

Druhá príčina výskytu mlátenia obilia cepami v tejto oblasti súvisela s potrebou použiť slamu na krytie striech, do slamníc a na povriesla. Spôsob pokrývania striech slamou⁷ nedovoľoval použiť na tieto ciele roztrúsenú a rozdrobenú slamu, aká ostávala po mlátení dobytkom. Preto sa na roľníckych gazdovstvách raž, z ktorej sa zhotovovali *žúpy* alebo *šúpä* na strechy, mlátila cepami. Na veľkostatkoch, ktoré neboli viazané na túto potrebu, mlátili všetko obilie dobytkom (napr. v D. Oháji). Keď sa strechy prestali pokrývať slamou, mlátilo sa cepami už len také množstvo, aké bolo potrebné na výrobu povriesel. Miestami sa zo všetkých druhov obilia vymlátilo cepami toľko, koľko z neho potrebovali na siate a ošatok (okrem raži) tlačili dobytkom (Slepčany, okr. Zl. Moravce).

Zanikanie tlačená obilia súvisí s prenikaním ručných mlátačiek, ale hlavne geplov. Tie postupne nahrádzajú aj vydupávanie jačmeňa, čo v celej oblasti pretrvávalo najdlhšie. K masovejšiemu prenikaniu geplov prichádza okolo roku 1900–1910, keď tie nahrádzajú už aj ručné mlátačky, ktorých používanie tu netrvalo dlho. So zavedením strojov sa situácia zase o niečo zmnohotvárnila. Gazdovia, ktorí mali dostatočné finančné prostriedky, kupovali si najmä geple a z tlačená pre-

chádzajú úplne na mlátenie novým, strojným zariadením. Raž však aj oni naďalej mlátili z uvedených dôvodov cepami. Strední roľníci, ktorí nemali možnosť si hneď v prvom období zakúpiť stroje, ostávajú pri tradičnom tlačená obilia a malí roľníci zotrávajú pri jeho mlátení cepami. Geple s mlátačkami rôznych typov však postupne vytlačujú vydupávanie obilia dobytkom, ktoré len v menej početných prípadoch pretráva do 30. rokov nášho storočia, prípadne o niečo dlhšie.⁸ Zriedkavé je však aj úplné zaniknutie tlačená už koncom 19. storočia. Stáva sa to najmä v bohatých obciach juhozápadného Slovenska, kde obstaranie si strojov väčšinou nenarážalo na vážnejšie prekážky. Mlátenie strojmi teda v priebehu 30–40 rokov vytlačilo vydupávanie obilia dobytkom úplne. Mlátenie cepami, ktoré malo v tejto oblasti len doplnkový charakter, pretráva však naďalej a miestami jeho význam v porovnaní so starším obdobím vzrástol.⁹

Okrem termínu *tlačiť*, ktorý je najrozšírenejší, známa je aj jeho odvodenina *tlakovať* – (Suchá), bol pre vydupávanie obilia zaužívaný aj termín *šlapať* (Suchá, Štefanová, Úľany nad Žitavou) a *stavať* (Komjatice). Tlačilo sa na humne pred stodolou, alebo v stodole na holohumnici,¹⁰ keď, pravda, stodola bola dostatočne veľká na takúto prácu. Keď sa tlačilo pred stodolou na humne, musel sa na tento účel urobiť *mlat*: zem sa motykou „skresala a vyškrala“ od trávy, poliala sa a dobre sa vyzametala. Takto sa zem vyčistila aj pod stohy, ktoré nechávali dlhšie stáť vonku. Snopy, ktoré sa uložili na mlat a predstavovali jednu dávku pripravenú na tlačená, mali rôzne pomenovanie. Bola to už

⁷ J. Mjartan, *Sídelné formy a bydlení, Čs. vlastivěda, III, Lidová kultura, 477*; J. Mjartan, *Novšie príspevky k výskumu juhoslovenského domu, Slovenský národopis, 8, 1960, 416.*

⁸ Tak napríklad v Rumanovej sa prestalo tlačiť iba po roku 1928, keď bola parcelácia, po ktorej sa prešlo už na mlátenie strojnými mlátačkami. Tiež napr. v Šoporňi sa obilie vydupávalo dobytkom ešte okolo r. 1930, pretože muži zo Šoporne chodili počas žatevných a mlatobných prác mlátiť do susedných obcí a ženám, ktoré ostali doma, bolo ľahšie mlátiť na *posád* dobytkom, ako akýmkoľvek iným spôsobom. Geple sem prišli vo väčšom množstve tiež až po roku 1930.

⁹ Na mlátenie cepami prechádzajú aj tí, ktorí si dovtedy obilie dávali mlátiť dobytkom, alebo si dobytok požičiavali, ako aj tí, ktorí nemajú prostriedky na požičiavanie mlátačiek alebo na zakúpenie iných zariadení. Podobná situácia pri zániku tlačená obilia dobytkom bola aj v Maďarsku. Pozri o tom K. L. Kovács, *Die ungarischen Dreschflegel und Dreschmethoden, Acta Ethnographica, 1, 1950, 43.*

spomínaná *šajba*¹¹ (Budmerice), *postel* (Komjatice, D. Oháj, Úľany n/Žit., Radava, Húl, Žitavská N. Ves, H. Sľažany, Bartošova Lehota), *postilka* (V. Zalužice), *posád* (Rumanová, Šoporňa, kde *posád* je femin.: na *posádi*), *vrstva* (H. Ďúr.) *postat'* (Cerovo), *násad* (Plachtince, Strháre, Devičany, Krnišov, Beluj, Hont. Tesáre, Dekýš) a *tlačouka* (tiež Dekýš).

Rozličné je nielen pomenovanie snopov pripravených na tlačenie, pre ktoré budeme používať pracovný termín *násad*. Rozdielne sú aj spôsoby ukladania snopov *do násadu*. Pri rekonštrukcii tohto pracovného postupu sa stretávame s väčšími ťažkosťami, ako pri sledovaní výskytu tlačenia ako pracovnej techniky vôbec. Informátori si často pamätajú, že sa u nich vydupávalo obilie pomocou dobytky, vedia kde sa táto práca robila (na humne, alebo v stodole), poznajú miestne pomenovanie násadu. Často ho však už sami nevideli robiť, alebo keď áno, ide už o taký veľký časový odstup, že ich údaje sú veľmi všeobecné a pre typológiu nedostačujúce. Preto sa budem odvolávať len na najpresnejšie opisy, ktoré bolo možné ešte overiť si u viacerých informátorov. Podľa toho môžeme teraz hovoriť o troch hlavných spôsoboch ukladania obilia do násadu:

1. Snopy sa do násadu stavali *na rítovie* a klasy smerovali hore (Komjatice, Rumanová, Devičany, Krnišov, Strháre, Dekýš) Prvý snop sa postavil do prostriedku a okolo neho sa ukladali ďalšie. Snopy sa hneď po postavení rozviazali (Rumanová, Komjatice), alebo sa „rozpúšťali“ až po prvom prešliapaní a prevrátení celého násadu (Devičany). Násad mal kruhový tvar a zatiaľ len zo Strháru máme údaje o stavaní snopov „do štvorca.“ Rovnako sa robil násad aj v Lukovištiach, rozdiel bol len v tom, že jeho stred tvorili štyri snopy a nie jeden, ako

to bolo v predchádzajúcich prípadoch. Aj tu sa však snopy rozväzovali pred tlačením. Takto postavený násad bol často bezmála meter vysoký a uložilo sa doň obyčajne 4–5 krížov. Počet snopov kolísal medzi 50–80. Robili sa však aj menšie násady, ktoré mali okolo 20 snopov (H. Ďúr). Počet snopov a teda aj **veľkosť násadu** sa spravidla riadila veľkosťou humna. Od veľkosti násadu zase závisel počet zvierat, ktoré ho vydupávali. Tak napr. v Dekýši bolo zvykom robiť menšie násady (z dvoch krížov) a tlačili ich dva kone. V Brhlovciach a Žemberovciach robili násady *na štyri kone*. Na pomoc na túto prácu chodili do týchto obcí Dekýšania so svojimi koňmi. Uprostred hotového násadu stál pohonič, ktorý držal kone alebo rožný statok za žinku alebo retiazku a preháňal ho dookola bez toho, aby sám menil miesto. Okrem pohoniča pracovali na násade obyčajne ešte traja ďalší ľudia, ktorí pretriasali slamu, hádzali ju z kraja do stredu a samy kraje premlátili cepami (Rumanová). Jeden z nich mal na starosti aj nevyhnutné hygienické opatrenia a pomocou lopatky a vedra dával pozor, aby statok neznečistil násad.

Keď bol násad dobre *stlačený* (Rykynčice) a všetko riadne *zmelnené* (H. Sľažany), *postel* sa miestami prevrátila až štyrikrát (Húl, D. Rykynčice), inde len slamu trikrát povytriasali a samotný násad prevrátili len jeden raz (Komjatice). Po prevrátení sa slama vidlami povytriasala, obilie sa pozhŕňalo a zvyšok sa ďalej tlačil. Nakoniec slamu dávali do záčinov v stodole alebo do kozla; obilie sa vialo a neskôr rajtárovalo. Doba tlačenia jedného násadu závisela od jeho veľkosti a pohybovala sa od 2–3 hodín až po osem („ráno o jednej sa začalo tlačiť a o deviatej sme boli s násadom hotoví a mohli sme cúdiť

¹⁰ Nejdem tu uvádzať rôzne pomenovania pre stodoly, lebo tento problém nesúvisí priamo s otázkami, ktoré sme sledovali. Chcem len upozorniť na to, že humno sa miestami kryje s pojmom stodola, tak ako pajta a holohumnica zase miestami predstavuje miesto pred stodolou, a nie miesto určené na mlátenie obilia v samej stodole. Stodola je zase miestami známa ako *tok*, *mlat*, *mlatovňa*. Preto je dôležité vždy presne uviesť, ktoré miesto sa akým termínom označuje.

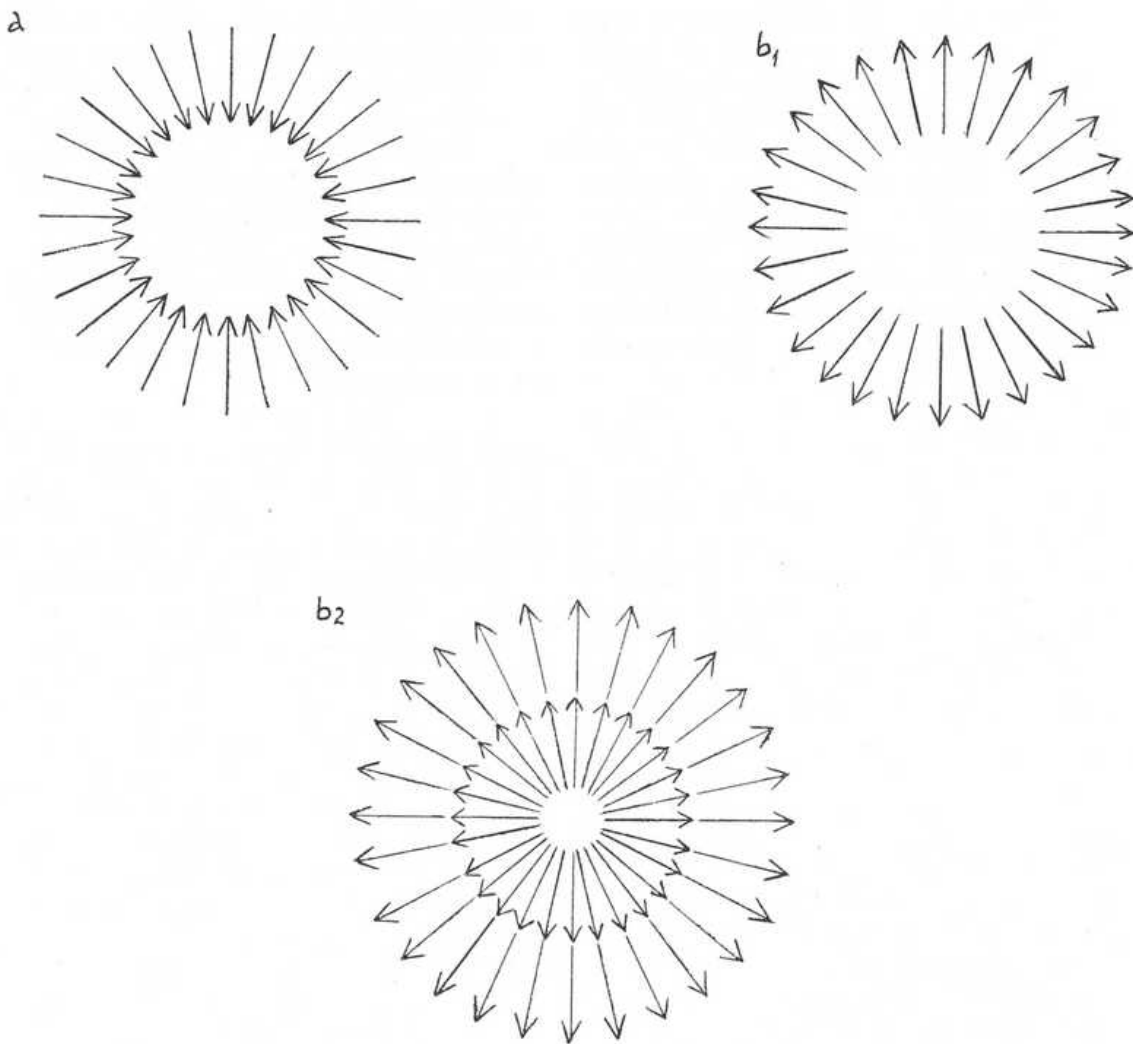
¹¹ Ide o nemecký termín — Scheibe — kruh, disk a teda zároveň o označenie tvaru, do akého sa snopy ukladali.

a vial“ — Húl — kde sa posteľ robila zo 65 snopov).

Zásadou pri tomto spôsobe robenia násadu bolo teda to, že sa snopy stavali rífovým na zem a klasmi smerovali hore a tvorili súvislý a pevný kruh, alebo štvorec.

šom obvode násadu a rífovie smerovalo do stredu (obr. 1).

V oboch prípadoch stál pohonič vprostriedku a kone, voly alebo kravy (Ťľany) chodili do kruhu v jednej línii tak, ako pri predchádzajúcom spôsobe. Snopy rozväzovali po uložení na mlat a pred tlačéním. V priebehu

Obr. 1. Spôsob rozkladania snopov do násadu, pri ktorom klasy smerujú do stredu kruhu alebo k jeho obvodu.

2. V ďalšom prípade sa snopy rozložili do násadu, a to dvojakým spôsobom:

- a) V obciach Beluj, D. Oháj, V. Zalužice, V. Čalomija a Bartošova Lehota sa snopy kládli do kruhu tak, že klasy smerovali do jeho stredu a rífovie bolo po vonkajšom obvode kruhu.
- b) V obciach Jedľové Kostolany a Ťľany n/Žitavou sa klasy kládli po vonkaj-

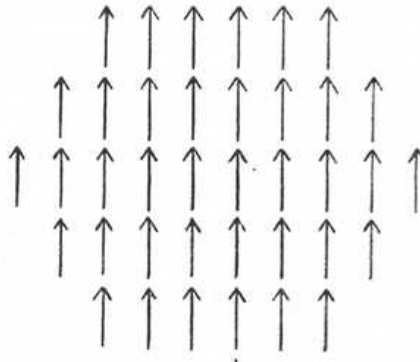
tlačenia ich 2—3-krát obrátili. Pri tomto spôsobe ukladania odpadá mlátenie okrajov násadu cepami. Do jedného násadu sa rozložili obyčajne dva kríže, keď mal niekto málo miesta, len jeden kríž. Od toho záviselo, či násad tvoril jeden, alebo dva rady snopov. I keď násad tvorili dva rady snopov, smer ich uloženia bol vždy jednotný: klásovie smerovalo do stredu kruhu alebo z neho von.

3. Ďalší spôsob ukladania snopov do násadu máme doložený zo Šoporne, kde, ako sme už uviedli, tlačenie mali na starosti ženy, lebo muži chodili do susedných obcí na zárobky. Ženy ostávali doma *robiť posad*, ktorý zhotovovali nasledovne: Prvý rad snopov (napríklad 6) sa položil na zem. Ďalší rad snopov, ktorých už bolo osem (vždy o dva viac, ako mal prvý), sa položil klasmi na ríťvie prvého radu. Takýmto spôsobom sa ukladali aj nasledovné rady. Keď mal násad 5 radov, do stredného — najširšieho dali 10 snopov a z dvoch posledných radov ubrali vždy po dva snopy tak, že posledný rad mal takisto šesť snopov ako prvý rad. Do jedného násadu sa dávalo až 6 krížov. Podľa toho kolísal aj počet snopov v prvom rade

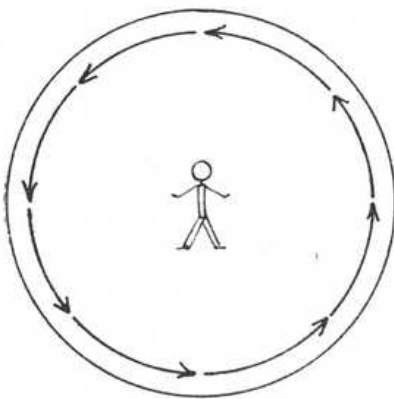
a podľa neho sa potom riadil ich počet v ostatných radoch. Zásada, ktorá platila v každom prípade, bola, že do polovice násadu mal každý rad o dva snopy viac a od polovice sa po dvoch snopoch uberalo, až na ich pôvodný počet v prvom rade. Takto sa získal pravidelný kruhový tvar násadu. Všetky snopy smerovali tiež jedným smerom a ukladali sa tak, že klasy druhého radu ležali na ríťvii predchádzajúceho a len prvý rad bol celý na zemi (obr. 2a). Takto uložený násad dosahoval výšku jedného metra. Snopy sa po uložení na mlat rozväzovali.

Spôsob vedenia dobytky závisel od veľkosti násadu, ktorý aj tu bol závislý od veľkosti humna pred stodolou. Keď bol násad menší, pohonič stál uprostred a poháňal pár koní, volov alebo aj kráv dookola bez toho,

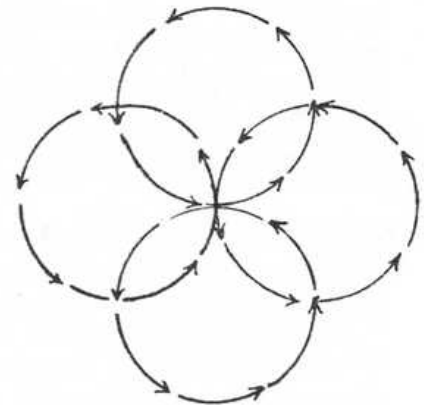
a

b

c

Obr. 2.a) Spôsob ukladania snopov do radov tvoriacich násad; b) spôsob vedenia dobytky po menšom násade; c) spôsob vedenia dobytky na *kolieska* po väčšom násade.

aby sám menil miesto (obr. 2b). Keď bol veľký, poháňali sa zvieratá *na kolieska*. Pohonič nestál uprostred kruhu, ale približne uprostred jeho polomeru a meniac miesto poháňal zvieratá v menších kruhoch po celom násade (obr. 2c). Na jednom násade pracovali obyčajne dve ženy: jedna viedla statok a druhá cepami mlátila okraje násadu a mala na starosti hygienické opatrenia. Približne po poldruhodinovom tlačení *posád* spolu vidlami prevrátili na druhú stranu. Po druhom až treťom prevrátaní sa *posád pretrásal* — vidlami sa prečistil od drobných úlomkov slamy a potom ešte asi pol hodinu po ňom chodili dobytkom. Keď robili jedným párom rožného statku, násad zo 4—6 križov vydupali približne za 5 hodín a denne takto vymlátili dva násady. Keď sa na väčšom násade robilo s dvoma pármí statku, práca šla pochopiteľne rýchlejšie. Najbežnejšie bolo však používanie jedného páru zvierat.

Materiál, ktorý máme zozbieraný o tlačení obilia, nedovoľuje robiť závery o tejto problematike. Naznačuje však už niektoré dôležitejšie body, na ktoré sa v budúcnosti bude treba zamerať. Ukazuje, že nebude stačiť sledovať hranicu rozšírenia tohto pracovného procesu, ale bude treba prísť k typológii jednotlivých javov v jeho rámci. Z typologického hľadiska najvýznamnejší sa zdá byť spôsob robenia násadu. Spôsob vydupávania (zo stredu kruhu po jeho obvode, alebo v menších kruhoch zo stredu polomeru) mohol, ako sme videli, súvisieť s počtom snopov a teda s veľkosťou násadu, podľa ktorej sa aj menil. To, či sa snopy, tvoriace násad na mlat stavali, alebo sa rôznym spôsobom ukladali, nebolo podmienené nijakým vonkajším faktorom. Násad nevedel robiť každý a v obci bolo obyčajne niekoľko starších gazdov — majstrov (Bart. Lehota), ktorí ho robili ostatným. Z ich pomocníkov sa niekoľkí zase vždy vypracovali natoľko, že mohli po nich prevziať celú prácu, jej spôsob a postup. Ide teda zrejme o pracovné zvyklosti, preberané z generácie na generáciu a takto fixované v jednotlivých oblastiach. Sledovanie týchto odlišností, zistenie ich rozšírenia u nás a po-

rovnanie týchto výsledkov s materiálom zo susedných i ostatných slovanských i neslovanských oblastí (z nich najmä s materiálom z Maďarska a s maďarským etnikom obývaného územia u nás), môže priniesť zaujímavý materiál, čo sa týka genézy a spôsobu rozšírenia tohto systému mlátenia u nás i v zmienovaných oblastiach.¹²

Zaujímavé je tiež to, že mlátenie cepami existuje tu nielen povedľa vydupávania obilia zvieratami z dôvodov, ktoré už boli uvedené. Mlátenie cepami zasiahlo, ako sme miestami videli, priamo do tlačenia síce ako parciálna, ale pre tento spôsob mlátenia cudzia pracovná technika. Či ide o vplyv, ktorý je výslednicou úzkej lokálnej koexistencie dvoch pracovných spôsobov (najmä v ich styčných oblastiach a tam, kde sa navzájom prelínali), a ktorý sa prejavil len pri mlátení násadov určitého typu,¹³ alebo ide o vývojový jav v tejto styčnej oblasti vôbec, ukáže materiál z ďalších výskumov. Už teraz je však zrejme, že mlátenie cepami malo v skúmanej oblasti a treba zdôrazniť, že v časovom úseku, ktorý sme mali možnosť sledovať, značný význam. Preto pri sledovaní spôsobov mlátenia cepami bude potrebné podrobne preskúmať aj toto územie, kde práve cepy a ich typologický rozbor budú môcť dať odpoveď na niektoré naznačené otázky.

*

Mlátenie obilia cepami malo, ako sme už uviedli, z celouzemného hľadiska prevládajúcu úlohu. Nerovnomerný hospodársky vývoj ovplyvnil veľmi výrazne aj proces zánika mlátenia obilia cepami, ako jedinej a hlavnej pracovnej techniky. Cepy si aj v tejto oblasti prirodzene zachovávajú aj naďalej svoju funkciu ako pomocné náradie. Príčiny, pre ktoré ostávajú naďalej v inventári roľníka, sú veľmi podobné a často totožné s tými, ktoré sme sledovali doteraz a ku ktorým sa ešte podrobnejšie vrátíme. Prejdime teraz k načrtnutiu procesu zániku mlátenia cepami, ako jedinej techniky a k diferenciám v jednotlivých oblastiach.

¹² V tejto súvislosti bude mať veľký význam aj sledovanie terminológie, súvisiacej s jednotlivými fázami tohto pracovného procesu.

¹³ Zatiaľ sa ukazuje, že cepy sa používali len pri práci s *násadmi* robenými tak, ako sme uviedli v bode 2 a, b.

Keď sa chceme v uvedenej otázke vyhnúť jej skresleniu, treba hneď na začiatku zdôrazniť, že roky, ktoré informátori udávajú v súvislosti s príchodom prvých strojov na mlátenie obilia, v prevažnej väčšine oblastí sa nekryjú s dobou vysunutia cepov na pomocné náradie (mlátenie strukovín, viky a pod.), prípadne na ich používanie pri mlátení len jedného druhu obilia a teda s obmedzením jeho pôvodnej funkcie. Preto je potrebné všimnúť si tento proces podrobnejšie, a to podľa jednotlivých oblastí, charakterizovaných aspoň približne rovnakými podmienkami. Spoločne pre všetky oblasti (okrem malých výnimiek¹⁴) je, že prvý stroj, ktorý na mlátenie obilia prenikol do jednotlivých dedín, bola ručná mláťačka (tzv. *rukoviatka*, *rukacia* alebo *ruková mašina*, *krutačka*, alebo aj *šnapmotor*, čím sa naznačuje, že hlavnou pohonnou silou pri tejto ťažkej práci bola pálenka). Za ňou prichádzajú geple, na západnom Slovensku známe ako *kepl*, ako *žentúr* v Ponitří a Liptove, *járgáň* v Honte, Gemeri a Zemplíne a ako *árgáň* v severnej časti Užhorodskej župy. Termín *konská mašina*, známy okrem uvedených termínov, je tiež označením ťažnej sily.

Na západnom Slovensku, v oblasti bývalej Bratislavskej a Nitrianskej župy sa najstaršie údaje o výskyte ručných mláťačiek viažu na obdobie okolo roku 1890 a vo väčšine prípadov neprekračujú rok 1900.¹⁵ V Tekove a Honte sa táto hranica pohybuje medzi rokom 1900 a blíži sa k roku 1910. Zriedkavejšie sa blíži k poslednému desaťročiu 19. storočia, ako aj k neskorším rokom nášho storočia.¹⁶ Podobná je aj situácia v Gemeri, kde tiež prevažuje obdobie medzi rokmi 1900—1910.¹⁷ Iná je situácia v severných oblastiach

Slovenska. Tak napríklad na Kysuciach, kde sa mláťačky kupovali „za drotárske peniaze“ (Setechov), s ich prvým výskytom sa stretávame okolo r. 1910 až 1930 a nachádzame ich miestami, ešte ako používané náradie, do roku 1955. Na Orave priemer tvorí rok 1920 a spodnú hranicu tiež rok 1910. V Turci sa väčší blahobyt v niektorých obciach odrazil v roku zakúpenia prvej ručnej mláťačky (1890—1910 — Sklabiná, Belá, Lipovec, Valča). Chudobnejšie obce sa však aj tu blížila k roku 1930. Stávalo sa aj to, že pre oneskorenú možnosť kúpy tieto stroje ako neaktuálne už ani nekupovali.¹⁸ Na Spiši stúpa priemerná časová hranica znovu na roky okolo prvého desaťročia nášho storočia. V Šariši sa pohybuje od roku 1900 po dvadsiate roky, pričom aj tu nachádzame obce, v ktorých sa ručné mláťačky neudomácnili a v ktorých dochádza k zmenám až s mláťačkami na naftový alebo iný pohon (napr. Miková — 1920). Ručné mláťačky častejšie chýbali aj v pohraničných obciach východného Zemplína (Zbudza, Ubľa, Ladomírov, Ruský Hrabovec), inde sa zjavujú okolo roku 1910 (napr. Oreské). Aj v nižšie položených pohraničných obciach bývalej Užhorodskej župy sa častejšie stretávame s tým, že sa ručné mláťačky vôbec nezaužívali (Porostov, Bunkovce, V. Nemecké, Jenkovce, Zahor, Priekopa). Tam, kde sa s nimi predsa stretávame, prichádzajú zväčša po roku 1910 (Poruba pod Vihorlatom, Husak), prípadne až okolo roku 1930 (Petrovce).¹⁹

Keby sme postupovali len podľa týchto časových údajov, mohli by sme prísť k záveru, že mlátenie obilia cepami, ako hlavná pracovná technika, zaniká — podľa jednotlivých oblastí — v rokoch 1890 až 1930, keď

¹⁴ Miestami sa ručné mláťačky vôbec neujali, inde sa zase neudomácnili geple, o čom bude zmienka na patričných miestach.

¹⁵ Prirodzene i tu sú výnimky. Tak napríklad v Tesároch pri Topoľčanoch mali prvú a jedinou ručnú mláťačku roku 1925. Na mlátenie sem chodili vo veľkom počte mlatci — *krpčiari* z okolia Žiliny a domáci gazdovia nepocitovali potrebu rýchlej zmeny ručného mlátenia na strojné.

¹⁶ Lovča 1890, Zlatníky (býv. okr. Zlaté Moravce) 1920, keď prišli prvé ručné mláťačky, ostatné až v neskorších rokoch.

¹⁷ Výnimkou je Nižná Slaná (1890), Markuška (1918), Muránska Zdychava (1936).

¹⁸ Príkladom je Čremošné, kde až r. 1930 začali kupovať geple z okolitých bohatších dedín, v ktorých vtedy začali už mlátiť *benzínkami*.

¹⁹ Zriedkavejšie je ich skoršie zaužívanie, ako napr. v Klokočove (1910).

sa ručné mláfačky rozšírili všade, kde bol o ne záujem. Po tomto termíne sa vcelku do nových lokalít nešírili, lebo vzhľadom na ďalší pokrok boli už zastarané. Vysunutie cepov na pomocné náradie nebol však proces tak jednoduchý a k jeho zavŕšeniu bolo potrebné, aby prenikli ďalšie stroje, a to geple, a nové mláfačky na rôznych pohon.

Aké bolo teda postavenie ručných mláfačiek v tomto procese? V celoslovenskom meradle sa situácia javí teraz tak, že ich význam bol väčší, pokiaľ ide o ich územné rozšírenie a menší, čo sa týka ich skutočného zásahu do tradičných pracovných techník. Ako sme už uviedli, v obciach, kde bolo pôvodne rozšírenie tlačenie obilia dobytkom, uplatnili sa ručné mláfačky minimálne, a to z pochopiteľných dôvodov: pre tých, ktorí mali ťažné zvieratá na mlátenie obilia, táto mechanizácia, odkázaná na ľudskú silu ako pohonnú silu, bola pochopiteľne nevýhodná. To, že i sem tieto stroje dočasne a ojedinele prenikli, dokazuje snaha tých roľníkov, ktorí mlátili cepami, prejsť i keď nie na ľahší, tak aspoň na rýchlejší spôsob mlátenia. Ich väčšiemu rozšíreniu bránila zase ich cena, lebo záujem o ne tu mali hlavne chudobnejší gazdovia. Cena ručných mláfačiek mala svoju úlohu aj v oblastiach, ktoré sú charakterizované mlátením obilia cepami a odrazila sa najmä na ich počte. S ich väčším rozšírením sa stretávame v úrodných oblastiach západného Slovenska, no i tam sú napríklad Komjatice s 30 ručnými mláfačkami nie celkom bežným prípadom. Bežnejšie bolo to, že si ich kupovali len bohatší gazdovia, alebo že si ich kúpil spolu „jeden celý dvor“ (Riečnica) alebo 4–6 menší gazdovia.²⁰ Tí potom mláfačky požičiavali susedom a príbuzným za

odrábku (za dva dni požičania sa odrábali 3–4 dni pri mláfačke, alebo pri iných prácach), za obilie (za 1 deň sa dávali 2 kg vymláteného obilia — K. Hôrka — Orava).

Mlátenie ručnou mláfačkou bola práca, ktorá sa zhodne označuje ako nepomerne ťažšia, ako bolo mlátenie cepami. Navyše bola tiež náročná na počet pracovných síl. Len na ťahanie mláfačky boli potrební 4–6 chlapí, ktorí *krútili klukami*. Prípadne ich bolo päť — „štyria krútili a piaty bol na longou, ten ťahal kluku za štránok“ (Litava). Takýto počet ťahajúcich mláteov tvoril *jednu šichtu*. Štyria chlapí vládali bez prestávky vymlátiť dva kríže, čo trvalo približne poldruhej až dve hodiny. Potom museli odychovať, zajať si a vypíť. Keď nechceli, aby stroj za ten čas stál a aby bol, najmä keď si ho požičali, plne využitý, museli mať rovnaký počet chlapov na *druhú šichtu*. Okrem toho jeden chlap odhadzoval slamu od mláfačky a niekoľko žien (zase 4–6) slamu vytriasalo, aby z nej vypadlo aj posledné zrno, a odhadzovali plevy. Pretrasenú slamu ukladali do kozla. Šlo teda o dvanásť- i viacčlennú skupinu, čo samo osebe mohlo byť zábranou početnejšieho rozšírenia tohto strojného zariadenia.

Nespornou výhodou ručných mláfačiek bolo, že v porovnaní s mlátením cepami i tlačením dobytkom, relatívne urýchlili prácu.²¹ Táto výhoda však zrejme nevyvážila ostatné nedostatky a tak mali roľníci, ako aj tí, ktorí z rôznych dôvodov nechceli čakať na mláfačku, ostali aj naďalej pri mlátení všetkého obilia cepami. Tomu napomáhalo aj to, že počet ručných mláfačiek, ako sa z doterajších výskumov zdá, bol často prekvapivo malý²² a už sám osebe nestačil kryť všetky požia-

²⁰ Boli aj také prípady, že ručné mláfačky nevlastnili gazdovia, ale židovskí krémári (inde kováči) a tí ich požičiavali za peniaze (Kelčov) tak, ako sa inde požičiavali mláfačky na naftový pohon.

²¹ „Poltálnik, ktorý mal 10–12 krížov a mal hotovú žatvu, našiel si chlapov a do večera mal všetko omlátené“ (Lovča). Keď hovoríme o relatívnom urýchlení tejto práce, myslíme na počet pracovných síl, ktorý musel byť pri ručnej mláfačke, aby bola časove čo najvýkonnejšia.

²² Najčastejšie odpoveď na otázku o počte ručných mláfačiek v jednotlivých obciach poukazovala na ich nevelké zastúpenie, a to od nepresného údaju „bolo ich len niekoľko“ až po uvedenie ich počtu: Madunice 4, Tesáre 1, Úľany n/Žit. 1, Žitavská N. Ves 1, Senohrad 3, Hont. Tesáre 1, Litava 2, Krnišov 4, D. Rykyněce 1, Devičany 1, Medovarce 3, Zákamenné 1, K. Hôrka (na Orave) 2, ktoré sa požičiavali za dve kg vymláteného obilia na deň, Belá (Turiec) 10, Sklabaňa 3, V. Borové 10, Huty 2, Kojšov 10, Hertník 5.

davky. Na to, že sa ručné mláťačky, čo sa týka počtu, väčšmi neujali, malo zaiste vplyv aj to, že vzápätí za nimi, často spolu s nimi alebo len s malým časovým odstupom, prichádzajú geple, ktoré nahradili pri mlátení ľudskú pracovnú silu za zvieratá ako ťažnú silu. Z toho vyplýva, že ich vlastníctvo bolo viazané na vlastníctvo ťažných zvierat — koní alebo volov; kto mal len kravy, gepel obyčajne nekupoval, lebo táto práca bola pre ne príliš ťažká. Vlastníci ťažných zvierat považovali kúpu gepla za výhodnejšiu ako kúpu ručnej mláťačky. Prechod od tlačenia obilia k jeho mláteniu geplami bol aj prirodzeným nadviazaním na výhodnejší spôsob využitia zvierat pri mlatbe. Tiež v oblasti, kde sa obilie mlátilo cepami, sa geple zaužívali všade tam, kde k ich rozšíreniu boli podmienky. V oblasti západného a južného Slovenska, ako aj v úrodnejších oblastiach stredného Slovenska s vyvinutým dobytkárstvom, boli geple rozšírenejšie ako ručné mláťačky. Severné Slovensko zasiahli však len o niečo viac ako ručné mláťačky a miestami sa vôbec neujali. Zriedkavé sú aj v pohraničných oblastiach východného Slovenska; situácia sa teda aj tu mení podľa úrodnosti a stavu ťažných zvierat.

Do tradičných spôsobov práce najradikálnejšie zasiahli strojné mláťačky, ktoré „obriadili celú dedinu“ (Lovča). Boli to tzv. *benzínky* alebo *dízlaky*, ale aj takzvané *ohnivé mašiny*, *mašiny* čo *drevom kúrili*, *mašiny s kotlom*, *uhlové* a *gajstovky*.²³ Na roľnícke hospodárstva sa dostávajú rôznym spôsobom a v rôznom časovom rozpätí. Keďže šlo o zložitejší stroj, s ktorým bolo treba vedieť zaobchádzať a udržiavať ho a na ktorý bolo zároveň treba mať značnú finančnú hotovosť, vlastnili ho najčastejšie dedinskí kováči a zámočníci, ktorí potom mlátili po celej obci

a na jej okolí.²⁴ Mláťačky obyčajne požíčovali roľníkom v dedine aj niektoré veľkostatkyn. Kupovali si ich tiež tak ako predtým ručné mláťačky niekoľkí gazdovia spolu. Niekedy si ju kúpila spolu celá dedina, ako napr. gazdovia zo Závady na Spiši, ktorí potom chodili mlátiť do susedných obcí (v uvedenom prípade do V. Repáš, do Prochoti chodili mláťačky zo Ždáne a pod.). Majitelia mláťačiek chodili aj do väčších vzdialeností a napríklad do Bukoviny v Liptove chodili mláťačkári s „benzínkami“ až z okolia Zvolena.

Zmienky o prvých strojných mláťačkách sa vzťahujú na prvé desaťročie nášho storočia (Bratislava, Nitra, Tekov, Hont, Gemer), k ich väčšiemu rozšíreniu v týchto i ostatných sledovaných oblastiach prichádza, ale len okolo roku 1920—1925. Nie je zriedkavosťou, že do izolovaných dedín jednotlivých oblastí prichádzajú až v rokoch 1935—1945 a ojedinele aj neskôr.²⁵ To však neznamená vždy to, že dovtedy strojné mláťačky na týchto miestach nemlátili. Aktivita ich majiteľov bola z pochopiteľných príčin značná a aspoň čiastočne satureovala potrebu aj tam, kde neboli podmienky pre osobné vlastníctvo nákladných strojných zariadení.

Napriek celému tomuto náporu na tradičné mlátenie obilia cepami, pretrvávajú cepy fakticky až do posledných desaťročí ako pomocné náradie a miestami, i keď dočasne a sporadicky, aj ako hlavné pracovné náradie. Cepy sú v tomto zmysle úplným protikladom napr. ornému náradiu, pri ktorom prišlo v pomerne krátkom časovom intervale k úplnej výmene starých, drevených typov za nové, položeľzné a neskôr železné náradie. Zámena drevených pluhov závisela však v prevažnej miere len od jedného — sociálneho — faktora: od schopnosti roľníka si zakúpiť nové, čo zase poháňala snaha po doko-

²³ Pre problematiku, ktorú sledujeme, nie je podstatné to, o aké typy strojných mláťačiek išlo, ani o ich výrobcov. Sú to otázky, ktoré majú význam pri sledovaní vývoja poľnohospodárstva u nás z iného hľadiska, ako je etnografické.

²⁴ Tak napríklad kováč z Kamenian šiel roku 1910 kúpiť *benzínku* do Budapešti a tam sa naučil s ňou aj zaobchádzať a dozvedel sa všetko potrebné aj o jej údržbe. Vlastnili ich aj zámočníci, ale aj krčmári, pre ktorých to bol jeden zo zdrojov príjmov.

²⁵ *Benzínky* prišli napr. do Lukovíšť r. 1935, do Huty (okr. Bardejov) r. 1945, do obce Križe (Šariš) až po roku 1945. Po tomto roku prichádzajú aj do Tesár (Nitra), keď si ich tamojší roľníci začali kupovať v českých dedinách, v ktorých bolo založené roľnícke družstvo a tamojší roľníci rozpredávali svoj inventár za pomerne lacné peniaze.

nalejšom obrábaní pôdy. Komplikácie, súvisiace s geografickými a inými podmienkami sa tiež rýchle vyriešili pomocou lokálne zameraných kováčskych výrobkov alebo zlepšením továrenskej výroby. Aby sa cepy vystriedali novým náradím, nestačilo odstrániť len jednu (sociálnu) prekážku. Finančná otázka bola len jedna z viacerých zábran, ktoré často neboli už ani v priamom vzťahu k mlatbe ako pracovnej technike.

Tak ako v oblasti, kde prevažovalo tlačenie obilia dobytkom, aj v oblasti mlátenia cepami stará technika pretrváva najdlhšie v súvislosti s mlátením raží. Raž sa mlátila naďalej ručne až dovtedy, kým slama z nej bola potrebná na krytie striech, na robenie povriesel, do slamníkov a v nemalej miere aj na výrobu rôznych predmetov v domácnosti (slamienky, slamené zásobnice na obilie, rôzne košíky a na západnom Slovensku navyše výroba slamou vypletaných postelí a iných nábytkových súčiastok). Raž sa mlátila cepami aj preto, že slama takto ostávala „zdravá“ a ľahšie sa rezala na sečku. Okrem príčin, viazaných na vnútornú štruktúru hospodárstiev v jednotlivých oblastiach, pôsobili tiež vonkajšie faktory. Tak napríklad raž sa v Rybanoch mlátila cepami aj preto, lebo ju predávali do sklární v Uhrovciach a v Karolínskej hute. Vozili ju na predaj aj do Marikovej, kde jej bol nedostatok a kde ju kupovali na pokrývanie striech. Obdobný príklad máme z Repišťa, kde síce strojné mláťačky prišli už roku 1912, ale raž sa mlátila cepami o. i. aj preto, lebo slamu predávali do Rudna, do sklárskej huty. V Šoporni zase s prebytočnými otepami ražnej slamy chodili na trh do Seredi, kde ju kupovali veľkostatkári na povriesla a bulharskí zeleninári na pokrývanie skorých jarných priesad. Okrem toho na mlátenie raží neboli uspôsobené ani ručné mláťačky, lebo raž bola príliš tvrdá, namotala sa na bubon a chlapi nevládali mláťačku utiahnuť. Tento fakt má však len vedľajší význam, lebo, ako sme videli, objektívnych príčin pre mlátenie raže cepami bolo aj tak dosť.

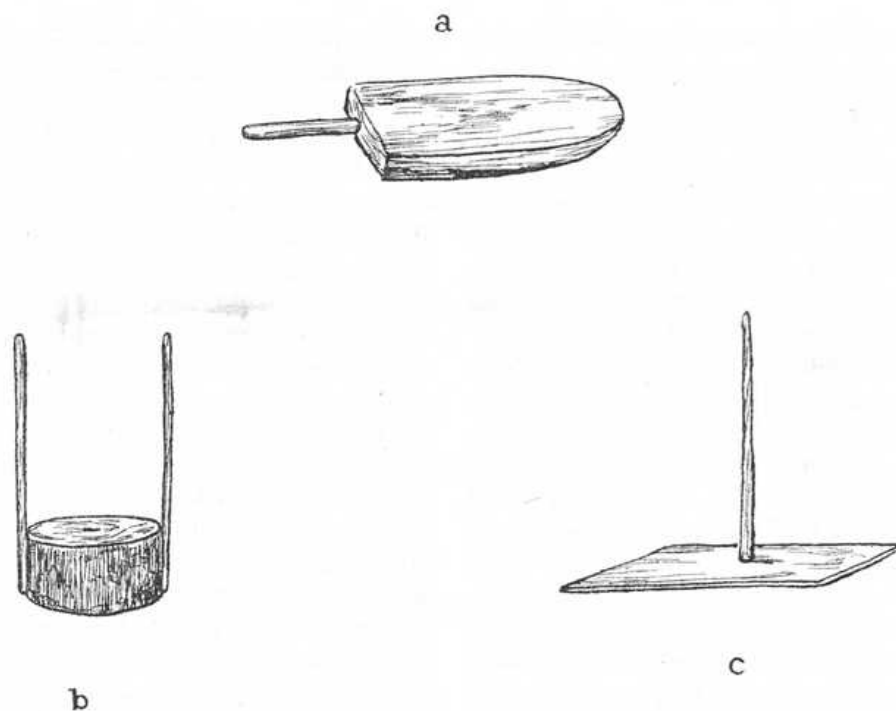
S výnimkou najúrodnejších oblastí západ-

ného a južného Slovenska, stretávame sa však miestami s prípadmi, že menší roľníci mlátili všetko obilie cepami. V pohraničných oblastiach severného a východného Slovenska zaniká tento jav až v posledných desaťročiach, v súvislosti so zakladaním roľníckych družstiev. Keby sme chceli zhrnúť túto situáciu zložitú pre svoju časovú rôznorodosť a urobiť predbežný prehľad pre celé územie, ktoré bolo zahrnuté do našich výskumov, prichádzame k tomuto záveru:

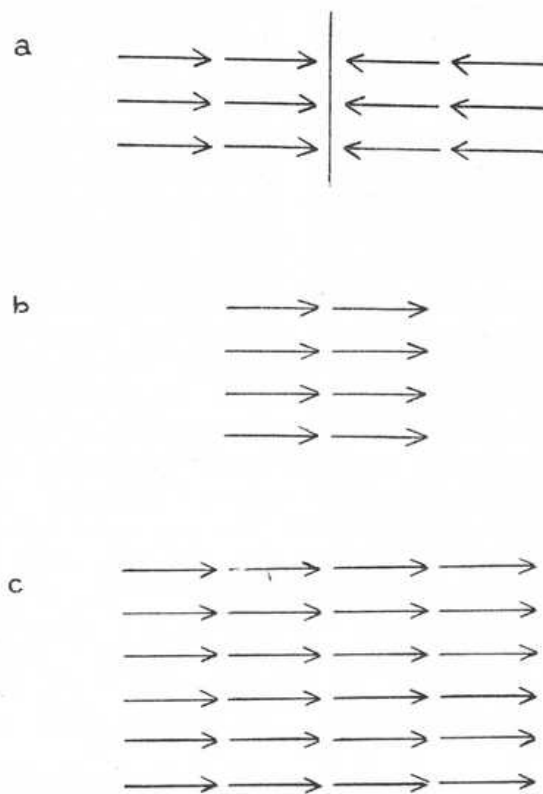
Mlátenie obilia cepami ako *jediná* pracovná technika zaniká príchodom ručných mláťačiek a gepľov (pozri časové údaje pre jednotlivé oblasti). Ako *prevládajúca* pracovná technika zaniká príchodom mláťačiek na strojný pohon. Pretrváva a doznieva až do posledných rokov ako *pomocná* (raž, vika ap.) a *vedľajšia* pracovná technika.²⁶ Máme teda pred sebou jeden z najdlhšie trvajúcich procesov zániku určitého javu v rámci slovenského poľnohospodárstva, ktorý odráža vývoj a je výslednicou rôznorodého vývoja a všetkých nerovnomerností (od geografických až po sociálne), ktoré sa v jeho rámci na našom území vystriedali.

Cepami sa najčastejšie mlátilo v stodole na humne, ktoré sa na tento účel zvlášť zakladalo. Spôsob tejto práce bol pomerne jednotný. Po postavení stodoly sa humno rozkopalo kľčovnicou a navozila sa naň hlina, ktorá sa prekopala, poliala a posypala plevami. Podľa údajov z Myjavy sa do vody, ktorou sa polievala hlina, dávala aj volská krv, aby zem lepšie stvrdla. Hlina s plevami sa spolu zmiesila tak, že ju „*gazda nohami umiesil*“ (Krajné, býv. okr. Myjava) alebo sa do stodoly zavrel rožný statok, inde sa na hlinu nahnali ovce a poháňali sa po blate dovtedy, kým nebolo s plevami dobre zmiešané. Premiešaná hlina sa znovu posypala plevami (aby sa nelepila) a ubíjala sa *ubijákom* (Myjava, Brezová, Krajné, Bogliarka), *ubijankou* (Križe — Šariš), *klockom* (Cigeľka), *kyjanícou* (Hrašné, Krnišov), *kijákom* (Radošovce) alebo *štaucháčom* (obr. 3). Hlina sa mohla ubíjať aj doskou, ktorú držali dvaja chlapi za konce a najprv hranou, potom širšou

²⁶ Myslíme tu na prípady, v ktorých sa všetko obilie mlátilo cepami z rôznych, prevažne sociálnych dôvodov. I keď sú miestami cepy silnejšie zastúpené, z celouzemného hľadiska po príchode strojných mláťačiek predstavujú už tiež pracovnú techniku vedľajšieho významu.

Obr. 3. Nástroje používané pri ubíjaní hlíny na holohumnici: *ubiják* – a) Krajné, b) Myjava a okolie; *kiják* – c) Radošovce.

Obr. 4. Spôsoby ukladania snopov pri mlátení cepami: a) Dolné Strháre (Hont), b) Pača (Gemery), c) Vrúcko (Turiec).

plochou udierali o hlinu. Keď bola zem patrične ubitá a keď zaschla, pozatierali ženy všetky nerovnosti jemnou riedkou hlinou, alebo kravským trusom, rozrobeným vo vode. Na túto prácu používali slamené vechtíky, handričky alebo murárske *hoblíky* (doštička s rukoviatkou). Zarovnaný povrch posypali plevami a keď zem uschla, dočista ju vy-zametali. Keď sa humno pri mlátení vy-bilo, zarovnávali ho tak isto, ako pri prvom vy-rovnávaní, prípadne vydraté miesta posypali popolom a zaliali vodou (Križe). Keď mal niekto mokrý pozemok a hlinené humno by si nebolo udržalo dostatočnú tvrdosť, „vydi-lovali ho foršnamí“ alebo dyhami (Uherná, Kojšov), čiže miesto hlinenej dlážky, spravi-li drevenú dlážku.

Samo mlátenie obilia sa na prevažnej časti sledovaného územia²⁷ delí na dva samostatné pracovné postupy: na jeho vlastné mlátenie (miestami zvané *prebíjanie*) a na prácu, pre ktorú budem používať pracovný termín *bokovanie*. V zásade ide o jeden všeobecne platný rozdiel medzi týmito dvoma prácami: pri vlastnom mlátení sa snopy rozviažu a rôznym spôsobom rozložia na humno. Pri *bokovaní* sa pracuje zásadne s nerozviazanými snopami. V rámci samého *bokovania* je však, ako uvedieme neskôr, viac diferencií. Zaujímavá je už samá pestrosť v po-menovaní tohto pracovného postupu, čím sa zreteľne vyčleňuje od mlátenia a miestami naznačuje rozličnosť i v rámci *bokovania*. V západných a južných častiach Slovenska (Bratislava, Nitra, Tekov, Hont, Gemer), je veľmi rozšírený termín *bokovať* s obmenou *obokovať* na okolí Trnavy. Okrem toho nachádzame tu však aj nasledovné termíny: *obuchovať* alebo *obúchať* (Častá, Dlhá, Smolenice, Rybany, Lovča), *ovrchovať* alebo *vrchovať* (Repište, Rykyně, Madunice, Bart. Lehota), *klasovať* (Oponice), *obiť*, *obiťat*, *po-*

obiťat (Krnišov, Medovarce, Pača, Slavošovce, Mur. Lehota, Mur. Zdychava), *obalkovať* (Hostišovce) a *trepat* (Štefanová).

V ďalších sledovaných oblastiach sa z do-teraz uvedených termínov stretávame s po-menovaním *oklasňovať* alebo *klasňovať* (Valča, V. Borové, Ráztoky, Parížovce, Kojšov, Bajerovce — *oklasovať*), *vrchovať* (Čremošné) a *obiťat* (Vrúcko, Slov. Volová, Becherov). Nachádzame tu však aj nové ter-míny, a to v Turci *zotepovať*, *otepovať* (Čremošné, Háj, Budiš) a *otret* (Sklabiňa), v Liptove *stromiť*, *strámiť*, *ostrámiť* (Trstené, Bukovina, Kvačany). Na Spiši je to *opalšať*, *opalškať* (Závadka, Uherná) a jeho obmena v Šariši *opalkovať*, *opaškať*, *opalšovať* (Mi-ková, Hutka, Hertník, Lenartov) a nakoniec v Zemplíne *skasať* (Zbudza) a *čulkovať* (Nová Sedlica).

Najčastejší dôvod, ktorý sa udáva pre *bo-kovanie* všetkého obilia je, že sa takto získal „prvý klas“ zrna na siatie a pri jačmeni aj to, že mal tvrdé ostie, ktoré sa pri bokovaní oblamalo („olámať fúzy“ — Častá) a uľahčila sa ďalšia práca pri mlátení. Na západnom Slovensku najdlhšie pretrváva *bokovanie* raži a jačmeňa, v iných oblastiach sa častejšie stretávame s *bokovaním* všetkého obilia,²⁸ čo robil každý, „kto chce mať na siatie pekné zrnó“ (Pača). Aj pri tejto práci nie je však celé územie Slovenska jednotné. Zaujímavé údaje v tomto smere nachádzame v Bratislave, Nitre a Tekove. Zatiaľ čo nerozviazané snopy raži sa tu pri *bokovaní* položili na humno, snopy jačmeňa sa postavili do radu a tak sa *bokovali*. Raž sa navyše *bokovala* cepami, no pri práci s jačmeňom sa používali vidly (Košolná, Štefanová), železná lopata (Častá) a obyčajná palica²⁹ (Rybany, Oponice, Lovča). Na okolí Trnavy a v Nitrianskej župe sa zachovalo aj rozdielne pomenovanie pre tieto dva druhy práce. Raž sa všade

²⁷ V tejto súvislosti nemôžeme nateraz uviesť materiál z Oravy, odkiaľ treba údaje kvôli presnosti ešte overiť.

²⁸ I tu prirodzene nachádzame výnimky, ako napr. že sa *bokovalo* len ozimné obilie (Závadka na Spiši), alebo len jačmeň a pod. Ide nám však o približnú charakteristiku celkovej situácie, pričom úmyselne vyčleňujeme ojedinelé javy.

²⁹ Zatiaľ neoverený údaj máme z Turca (Valča), podľa ktorého v južnej časti Turčianskej župy sa obilie *klasňovalo* viazacím drevom (*krutel*), alebo sa udieralo o rebrinu voza. Na okolí Trnavy sa na túto prácu používajú aj pracie piesty, čo však tiež bude treba ešte overiť.

bokovala a jačmeň sa na rozdiel od toho *obuchoval* (Košolná, Častá), *obúchal* (Rybaný), alebo *trepal* (Štefanová), či *klasoval* (Oponice). Dvojaké pomenovanie pre prácu s ražou a jačmeňom sa zachovalo aj vtedy, keď sa stojací jačmeň obíjal cepami tak, ako ležiaca raž a keď teda diferencia v samotnom náradí zanikla. Tak napríklad raž sa *obokúva* a jačmeň *obúcha* — cepami (Smolenice), jačmeň sa *uvurčuje* cepami (Madunice). Opačný prípad máme doložený z Radošinej, kde sa síce stojací jačmeň obíjal palicou a ležiaca raž cepami, ale pre obe práce sa používa jeden termín — *bokovať*. Zaujímavý v tomto smere je údaj z východného Slovenska, zo Zbudze a Novej Sedlice, kde sa v rámci obce zachoval tiež len jeden termín pre túto prácu (*skasať* v prvom a *čulkovať* v druhom prípade). V oboch obciach sa všetko obilie obíja síce cepami, ale vždy postavené do radu, ktorý tvorilo 10–12 snopov.

V ostatných sledovaných oblastiach sa všetko obilie (aj jačmeň) *bokovalo* ležiačky a zaužívaný bol (v rámci obce) len jeden termín pre túto prácu a nie dva, ako sme uviedli v predehádzajúcich prípadoch. Ojedinelé sú dva termíny pre tú istú prácu, ako napr. v Hostišovciach *obokovať* a *obalkovať* pre obíjanie ležiacich snopov cepom, a v Čremošnom, kde sa *vrchoval* ovos a jačmeň a pšenica sa *zotepovala*. Rôznorodosť termínov v jednotlivých oblastiach môže poukazovať na rôzne pracovné postupy a náradia, používané v minulosti. Ďalší materiál z terénu ukáže správnosť tohto predpokladu.

Pre územie Slovenska je príznačné, že ani *bokovanie* toho obilia, ktoré sa pri práci ukladalo na humno a *bokovalo* sa ležiačky, nie je jednotné. Jednotné v tomto prípade je používanie cepov pri tejto práci. Rozličný je sám spôsob *bokovania*: snopy sa bokovali vždy len po jednom, alebo sa uložili na humno do jedného, alebo dvoch radov. V poslednom prípade sa dávali snopy vždy klasmí k sebe a ríťovím od seba. Keď sa mlátilo len po jednom snope, obracal si ho

mlatec nohou z jednej strany na druhú, prípadne mal pomocníka, ktorý snop po premlátení obrátil na druhú stranu a ktorý obokované snopy odnášal. Variáciu, ktorá vyplynula z počtu pracovných síl, máme doloženú napr. z Lenartova, kde „keď robili štyria chlapi, omlátili naraz tri snopy a štvrtý im ich obracal“. Keď snopy kládli do jedného radu, tiež ich obyčajne jeden *bokoval* a druhý prevracal. Obdobne bolo to aj vtedy, keď snopy boli položené do dvoch radov, klasmí k sebe. Počet snopov, uložených do jedného alebo dvoch radov, závisel od veľkosti humna v stodole. Mohlo sa naraz *vrchovať* aj 20 snopov (10 a 10 klasmí naproti sebe), inde bolo zvykom klásť naproti sebe len tri a tri snopy (Muránska Zdychača) a pod. Tak ako pri tlačením obilia dobytkom, aj tu sa zdá byť podstatnejšie diferencovať medzi tým, či sa pracovalo naraz len s jedným snopom, alebo či sa snopy ukladali do radu (jedného alebo dvoch) ako sledovať rozdiel v ich počte. Keby sme chceli aspoň približne naznačiť geografické rozšírenie jednotlivých spôsobov, črtá sa nám teraz takýto obraz: pre západné Slovensko (Bratislava, Nitra) sa zdá rozšírenejšie *bokovanie* snopov (prírodzene ležiacich, lebo o tento spôsob teraz ide) len po jednom. S týmto spôsobom sa stretávame častejšie aj v pohraničných obciach Šariša (Miková, Slov. Volová, Hutka, Hertník, Becherov a Bajerovce, kde sa všetko obilie *bokovalo* ležiačky). Pre ostatné sledované oblasti sa zdá príznačnejšie ukladanie snopov do dvoch radov, menej početné je ich ukladanie do jedného radu, čo však tiež zrejme záviselo od veľkosti samej stodoly. Výnimku tvorí pohraničná oblasť Zemplína (Zbudza, N. Sedlica a okolie), kde sa všetko obilie *bokovalo* postavené do radu. Na tento spôsob nadväzuje už uvedené obíjanie stojaceho jačmeňa v spomínaných obciach západného Slovenska.

Aj pri samom mlátení obilia, ktoré na rozdiel od *bokovania* miestami označujú ako *prebíjanie* (Hont), *rozbíjanie* (vých. Zemplín),³⁰ nachádzame diferencie v spôsobe ukladania „na tenúčko“ rozloženého obilia

³⁰ Obilie sa napr. „*bokovalo a potom prebíjalo*“ (D. Strháre), alebo sa najprv „*skasalo a potom sa rozbíjalo*“ (Zbudza).

na humno. Snopy na mlátenie sa rozložili do jedného alebo do dvoch radov, klasmí k sebe. Ktorý z týchto dvoch spôsobov stretávame, záviselo od toho, aký druh obilia sa mlátil (jačmeň v dvoch radoch, raž v jednom — Tesáre), od počtu mlatcov (keď mlátilo 7—8 mlatcov, dávali obilie do dvoch radov klasmí k sebe a premlátili ich jedenkrát, keď mali 4—5 mlatcov, spravili len jeden rad a dvakrát ho premlátili — Litava), ale aj od veľkosti stodoly. Významnejšie diferencie máme zatiaľ doložené z Hontu, Gemera a Turca. Z Hontu (D. Strháre) máme údaje o ukladaní obilia do štyroch radov tým spôsobom, že vnútorné dva rady smerovali klasmí k sebe a na ne sa dva vonkajšie rady uložili tak, aby klasy smerovali tiež do stredu (obr. 4 a). Z Gemera máme doložený obdobný spôsob s tým rozdielom, že sa snopy uložili len do dvoch radov (Pača, obr. 4 b). Podobná je informácia z Turca (Vrúcko), kde sa ukladali snopy *na seba* do štyroch radov (obr. 4 c). Pre typológiu tohto pracovného procesu, bude treba zozbierať viac materiálu z jednotlivých oblastí.

Pozoruhodné údaje poskytuje hlavne pracovné náradie, používané pri ručnom spôsobe mlátenia — cepy. Na pomenovanie ich jednotlivých častí budem používať tieto pracovné termíny: rúčka, cepík, ohlávka (ohlávky), húžva, švihel (švihle), (obr. 5). Okrem samého názvu *rúčka* (Bratislava, Nitra), a jeho nárečových obmien ako *ručeň* (Tekov, Turiec, Liptov, Orava), *ručnák* (Hont), veľmi rozšírený je termín *hólka*, *hólka* (najmä v Bratislave, Nitre a Tekove). Bežný je aj termín *držák* (Trenčín) a jeho obmeny ako *diržak* (Gemer — v oblastiach susediacich so Spišom), *deržak* (Spiš, Šariš, Zemplín) a ako *dzeržak* v severnej Orave. V Gemeri, Spiši a Užhorode nachádzame pre rúčku aj názov *bidlen*, *bidlaň*.³¹ V Zemplíne a Užhorode je zase dosť rozšírené pomenovanie *palica* (Ubľa, R. Hrabovec, Ladomírov, Poruba pod Vihorlatom, Petrovce, V. Nemecké, Záhor, Priekopa, Husák).

Ani pomenovanie pre *cepík*, čiže pre pracovnú časť náradia, nie je jednotné a diferencie tu poukazujú, ako neskôr uvidíme, na diferencie v samom náradí. Okrem termínu *cepík*, ktorý je nesporne najrozšírenejší (Bratislava, Nitra, Tekov, Hont, Gemer, Turiec, Orava, Liptov) a jeho obmien ako *capak* (Spiš, Šariš), *copak* (Zemplín, Užhorod), nachádzame preň aj meno *bunkoš* (Nitra)³² *lunt* (Nitra — Hrachovište), *bosák* (Nitra — Zlatníky, Rybany, Kostofany pod Tribečom) a *viangel* (Nitra — Šoporňa). V Gemeri, v tej istej oblasti, kde nachádzame termín *diržak* pre rúčku (Pača a okolie), je pre cepík zaužívaný názov *bilen*, s ktorým sa stretávame aj v iných oblastiach východného Slovenska (Šariš — Hutka, Lipovec, Bogliarka, Križe; Zemplín — N. Sedlica, Ubľa, R. Hrabovec — ako *biľin*; Užhorod, Poruba p. Vihorlatom, Petrovce, Záhor, Priekopa, Husák) a *bijak* (Trenčín — Skalité; Orava — Zákamenné, Polhora; Spiš — Uherná, Teplička; Šariš — Bajerovce).

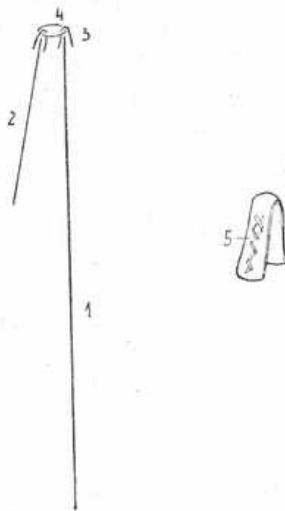
Rôzne je aj pomenovanie pre *ohlávky*, ktoré v tomto tvare, ale aj ako *náhlavky*, *ohlavce*, *hlauky*, *hlavičky*, stretávame okrem Spiša a Šariša³³ prakticky vo všetkých doteraz uvedených oblastiach. Na západnom Slovensku sa okrem toho stretávame s názvom *svorka* (Bratislava, Nitra), *cuchty* (Tekov, Húl, Radava), *húžvy*, *hužvičky* (Hont — Strháre, Hont, Nemce; Zemplín — Zbudza), *obsečeň* pre drevenú ohlávku (Trenčín — Skalité a okolie), s termínom *kapica* (*kapice*, *kapici*), ktorý je rozšírený najmä v Gemeri, Spiši a Šariši, čiastočne v Zemplíne (Oreské a okolie) a výnimočne *kapa* (Bogliarka). Zriedkavý je aj termín *kapča* (Devičany), ktorý má zrejme iný význam, ako dva predchádzajúce.³⁴

Pre *húžvu*, ktorá spája obe časti cepov, sú tiež známe viaceré pomenovania. S termínom *húžva* (tiež *húžev*, *húžouka*, *húžvica*, *húžvička*), sa stretávame vo všetkých sledovaných oblastiach s výnimkou Zemplína a Užhorodu, kde *hužev* označuje ohlávky (Zbudza). Naj-

³¹ Konkrétne ide o Hostišovce, Slavošovce, M. Lehotu, M. Zdychavu, Žehru na Spiši, o Komanicu a okolie v Užhorode.

³² Nateraz sú to obce Krajné, Hrašné, Myjava, Komjatice.

³³ Pre istotu opakujem to, čo už bolo povedané: opieram sa len o vlastný materiál a je samozrejmé, že ďalšie výskumy, ako už aj zozbieraný materiál môžu zmeniť hranice rozšírenia jednotlivých javov, a to aj v oblasti terminológie.

Obr. 5. Terminológia jednotlivých častí cepov: 1. rúčka, 2. cepík, 3. ohlávka, 4. húžva, 5. švihel. Autorkou kresieb M. Pattermanová.

Obr. 6. Mlatec s cepom so zákovou. Kresba z r. 1658, autor J. E. Rosa Tyrnaviensis.

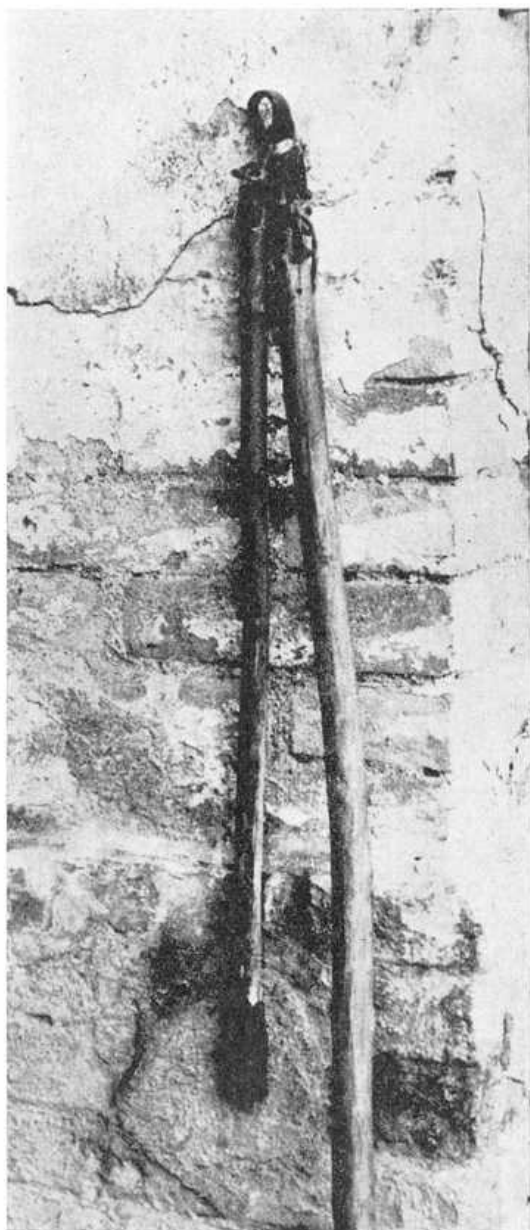
bežnejší je v Tekove, Gemeri a Turci, často sa vyskytuje aj v Honte a Liptove, ale aj na Orave. Stretávame sa však aj s inými termínmi, ako *remének*, *remínek*, *remenec*, *remenčok*, *remiň*, *remenak*, *remenok* (Bratislava, Nitra, Hont, Gemer, Spiš, Zemplín, Užhorod), *svorka*, *svírka*³⁴ (Bratislava, Nitra, Trenčín, Orava, Spiš, Šariš) *crpotina* (Tekov, Húl a Radava, čiže obce, kde pre ohlávky majú termín *cuchty*) a rôzne obmeny termínu *viazanie*, *zvjonzanie* (v severnej časti Trenčína a Oravy), *zvjonzka* (Spiš, Šariš), *vjazanina* a *úvraza* (Liptov), *uvjazka* (Zemplín, Užhorod), ale aj *švihel* (Bratislava, Nitra) a *šnurok* (Užhorod). Keďže sa táto spojovacia časť, ktorá bola pôvodne z kože, robí v poslednom období miestami zo železa, dostáva aj iné pomenovanie, a to *obručka* (Bajerovce,

Bogliarka) alebo *karika* (Zákamenné). Remienky, ktorými sa zväzovali ohlávky sa najčastejšie volajú *švihle*, ale aj *tiahance* (Liptov). Na označenie húžvy sa termín *švihle* používa obyčajne vtedy, keď ide o cepy s dierkou v cepíku a keď cepík s rúčkou spájal dlhší a tenší remienok.

Na začiatku tohto rozboru terminológie jednotlivých súčiastok cepov sme uviedli, že diferencie v pomenovaní poukazujú v niektorých prípadoch na diferencie v samom náradí. Najmarkantnejšie sa nám to teraz ukazuje na materiáli z Bratislavskej a Nitrianskej župy, a to z tých oblastí, kde sa používali cepy, ktoré mali na dolnej časti cepíka železné okutie (obr. 6a), známe na okolí Trnavy ako *zákova* alebo *nákova*, ako *zákola*, *zákovica*, *zákovka* na Myjave a okolí,

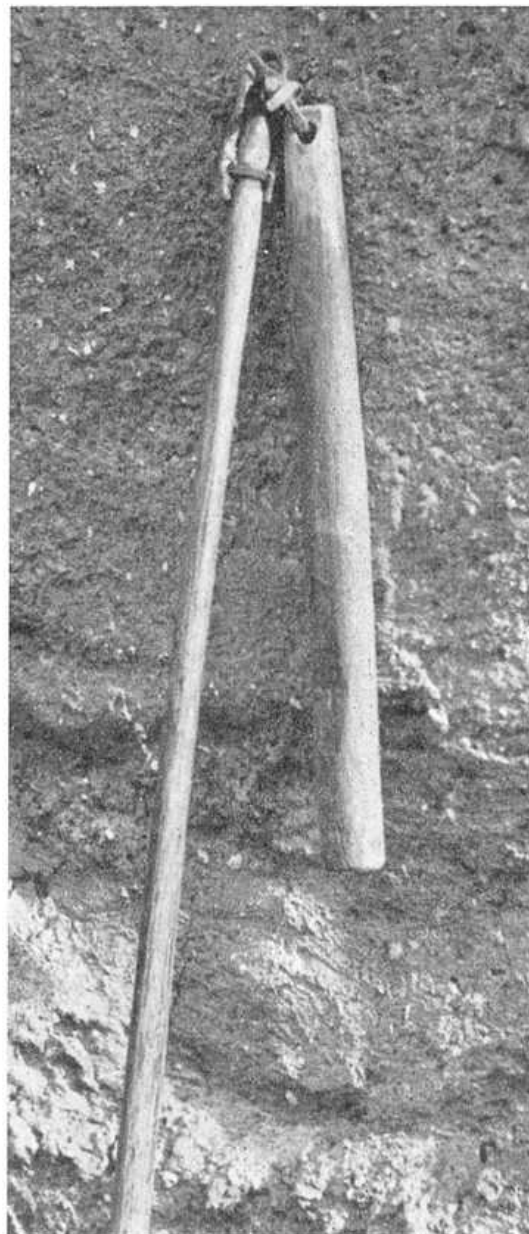
³⁴ Pri názve *kapica*, *kapa* ide pravdepodobne o termín prevzatý z nemeckého *Kappe*(f), *Kapitell* (arch.-m.) a je adekvátny s výrazom ohlávka, náhlavka, hlavica a p.; termín *kapča* je blízky významom termínu *svorka* (*kapčať* – zapínať na Spiši, *kapčať* v prenesenom zmysle chápať, čiže zase „zapínať“; maďarsky *kapesoló* znamená spínač, prepínač, čiže znovu *svorka*).

³⁵ Tento termín sa vyskytuje prirodzene vždy tam, kde sa nepoužíva na označenie ohlávky. Tak napr. v Dlhej pri Trnave sa ohlávkam vraví *svorka* a pre húžvu máme tam termín *švihel*.

Obr. 6a. Cepy so zákovou na cepíku. Košolná, 1962. Snímky z fotoarchívu NÚ SAV. Autorkou fotosnímkov V. Urbancová.

v juhozápadnej časti Nitry. O používaní cepov so zákovou máme materiál z okolia Trnavy (Košolná, Klčovany, Častá, Dlhá, Horné a Dolné Orešany, Budmerice, Madunice, Červeník), zo severnej časti Nitrianskej župy (Myjava, Brezová p. Bradlom, Hrachovište, Krajné, Senica) a z okolia Topoľčian (Oponice, Rybany). Posledné z uvedených obcí tvoria zatiaľ najvysunutejší severovýchodný bod výskytu tohto typu cepov.

Obr. 7. Jednohlávkové cepy vyrobené po r. 1945. Rybany 1962.

Na okolí Myjavy cepy so zákovou už dávnejšie vystriedali cepy bez nej. Tak napríklad v Hrachovišti 77-ročný informátor (výskum z r. 1957) spomínal na mlátenie cepami so *zákovicami* ako na prácu, ktorú videl v ranom detstve a takáto situácia bola aj v Rybanoch a Oponiciach. Na okolí Trnavy s výnimkou Maduníc a Červeníka, ktoré možno pričleniť k predchádzajúcim obciam, pretrvali takéto cepy až do posled-

ných rokov používania cepov vôbec. V tejto súvislosti je zaujímavý údaj z Radošinej, kde chodili na žatevné a mlatobné práce sezónni robotníci z Myjavy a Hrachovišťa, a to pôvodne s cepami zo *zákovice*. S takými cepami ich však veľmi nechceli brať na práce, lebo podľa názoru tamojších gazdov ich cepy boli tenké, „*búchali len zákovice*“ a ich práca nebola taká dôkladná ako práca s cepami bez zákovy. Preto mlatici z Myjavy a Hrachovišťa začali podľa informátorov z Radošinej, dochádzať na práce s cepami bez zákovy. Obce na okolí Trnavy patrili naproti tomu k tým, z ktorých sa negrupovali sezónni robotníci a kde sa teda nemuseli prispôbovať požiadavkám a návykom cudzieho prostredia. Uvedená skutočnosť môže byť jedným z dôvodov, prečo dnes už v niektorých obciach ťažko získame presnejšie údaje o výskyte cepov so zákovou. Pri určení hraníc ich rozšírenia bude môcť pomôcť v mnohých prípadoch práve terminológia celých cepov i ich pracovnej časti.

Pre cepy so zákovou sa na okolí Myjavy používal termín *cepy*, *cepíky*, pre cepy bez zákovy mali pomenovanie *bunkoš* alebo *lunt* (termín *lunt* je z Hrachovišťa, kopanica u Tomišov, výskum z r. 1957). Termín *bunkoš* a *lunt* sa preniesol, ako sme už videli, aj na pomenovanie pracovnej časti cepov — na cepík a teda na tú časť náradia, ktorou sa od seba najviac líšili. S pomenovaním *bunkoš* pre cepík sa stretávame tam, kde staršie náradie so zákovou vytlačilo novšie — bez nej (Krajné, Hrachovište, Myjava, Brezová p. Bradlom). Máme však aj obce, kde si už súčasníci nepamätajú na výskyt cepov so zákovou, kde sa však cepíku vraví tiež *bunkoš* (Komjatice) alebo *bosák* (Zlatníky, Kostolany pod Tribečom). Materiál z Rybian, kde sa tiež cepíku bez zákovy hovorí *bosák* a kde máme doklady o používaní cepov so zákovou v minulosti, potvrdzuje, že tento termín odráža zmenu, ku ktorej na pracovnej časti cepov v priebehu času došlo. Termín *bosák* a *bunkoš* (ani *lunt*) ne-

máme zatiaľ doložený z iných oblastí, ako z uvedenej Bratislavskej a Nitrianskej župy. Či tento typ cepov bol rozšírený aj ďalej na východ a nakoľko bol známy v dvoch uvedených župách, ukázu ďalšie výskumy. Možnosť použitia terminológie v tejto súvislosti sa zdá už teraz veľmi reálna.

Podľa údajov z Myjavy a jej okolia, mali najstaršie cepy so zákovou cepík bezmála taký dlhý ako rúčku a až niečo pred rokom 1900 sa skrátil. No i dnes je cepík na tých cepoch, ktoré sa zachovali do súčasnosti, pomerne dlhý a dosahuje asi dve tretiny dĺžky rúčky. Viazanie na nich je dvojaké: cepy majú ohlávku na rúčke i na cepíku, sú teda dvojohlávkové, alebo (zriedkavejšie) majú na cepíku dierku (obr. 6) a ohlávka je len na rúčke. V tejto súvislosti považujem za potrebné upozorniť na jednu skutočnosť, s ktorou sa často stretávame pri sledovaní výskytu jednotlivých typov cepov. Stáva sa totiž, že v oblasti s prevahou cepov s dvoma ohlávkami, nachádzame zrazu cepy, ktoré majú ohlávku len na rúčke a v cepíku majú dierku (obr. 7). Nejde tu však z hľadiska danej oblasti o nijaký recentný materiál, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Výskyt týchto cepov spôsobil nedostatok kože na výrobu ohlávok po roku 1918 a znovu pri reorganizácii poľnohospodárstva u nás po druhej svetovej vojne.³⁶ Či v týchto prípadoch ide o návrat k dávnejšie používaným spôsobom viazania, alebo o prebratie videneho, je dnes už často ťažko s určitosťou zistiť. Dôležité je však rešpektovať túto skutočnosť a patrične ju zdôrazniť aj pri mapovaní výskytu jednotlivých typov viazania, aby z hľadiska časovej následnosti nedošlo k nežiadúcemu a so skutočnosťou sa nekryjúcemu skresleniu.

*Bunkoš*e, ktoré v uvedených častiach Bratislavskej a Nitrianskej župy vystriedali *cepíky*, mali tiež dvojaké viazanie: boli *dvojkapicové* a *jednokapicové* — s dierkou v cepíku. Obdobie, kedy sa vymieňajú, nemáme presne zistené. Podľa najstarších informáto-

³⁶ „Keď sa nám teraz ohlávky potrhajú (robili sa z bravčovej kože), ťažko zoženieme remeň na novú, a preto robíme aspoň na cepíku dierky“ (Rybany, okr. Topoľčany, výskum z r. 1962). Takýchto údajov máme z terénu viac a pri charakterizovaní situácie v jednotlivých oblastiach na ne upozorníme. V samej Košolnej sú tiež bežnejšie cepy s dvoma ohlávkami ako cepy s dierkou v cepíku.

Obr. 8. Novší typ *bunkoša* s jednou ohlávku. Krajné 1957.

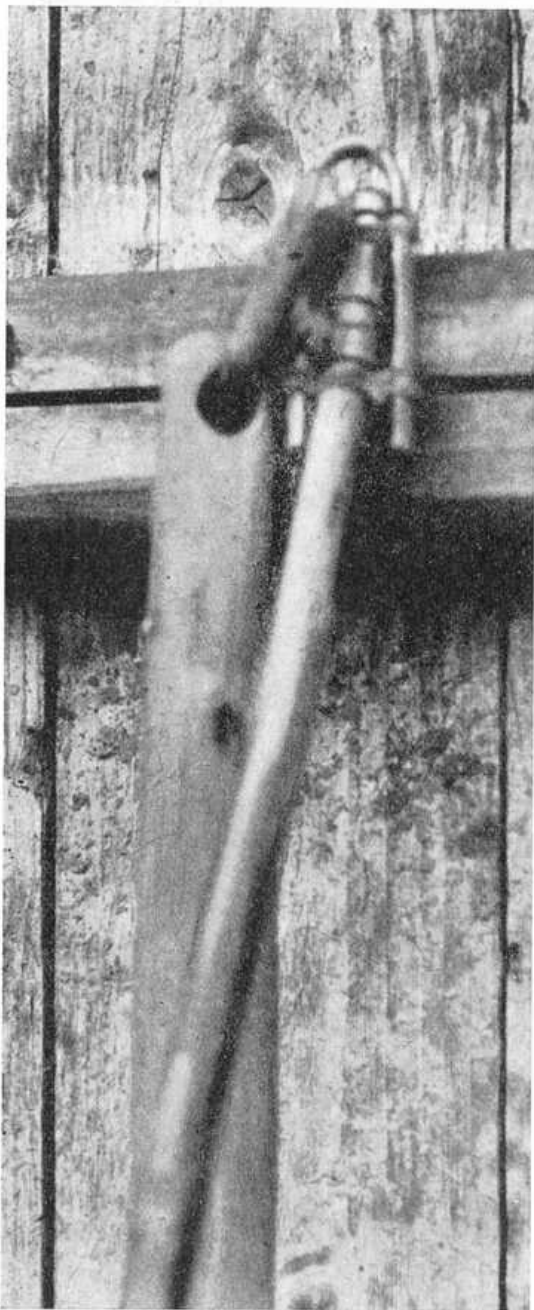

Obr. 9. Jednoohlávkové cepy nového dáta, vyrábané po r. 1945 pre nedostatok kože. Rumanová 1962.

rov ide približne o posledné desaťročie 19. storočia, keď sa však za nejaký čas používali oba typy cepov súčasne. Zdá sa, že v obciach, ktoré sme sledovali v Nitrianskej župe, nahradili sa bunkošmi v priebehu prvého desaťročia nášho storočia. Bunkoš mali už kratší cepík (*bunkoš*, *bosák*), ktorý dosahoval zväčša okolo jednej tretiny dĺžky rúčky. Cepy s dierkou v cepíku (obr. 8) sa okrem uvedených dôvodov udržovali v súčasnosti aj preto, lebo aj ich sama výroba bola jednoduchšia ako výroba cepov s dvomi ohlávkami (Bošáca). To vyvažuje aj ich určitý

nedostatok, ktorý miestami pri práci s nimi pociťovali („pri mlátení takýmito cepami sa rúčka musela v ruke povoľovať, aby sa cepík nezastavil, lebo sa nekrúti“ — Krajné). Pri cepoch s dvoma ohlávkami, ktoré boli viazané tak, že sa otáčala aj ohlávka okolo rúčky, bolo možné pri mlátení rúčku držať pevne v ruke a jej popúšťanie nebolo nutnosťou. Takto viazané cepy popúšťali pri mlátení len dobrí mláteci, ktorí chceli šetriť ohlávku a húžvu, čo však vyžadovalo už určitú zručnosť v práci.

Na západnom Slovensku máme teda v sle-

Obr. 10. Starší typ jednoohlávkových cepov s drevenou ohlávku. Belá (Turiec) 1960.

dovaných oblastiach doložené tri variácie cepov — *cepíky* so zákovou, *bunkoše* s dvoma ohlávkami a *bunkoše* s jednou ohlávku na rúčke a s dierkou v cepíku. Na rozdiel od cepov so zákovou, ktoré, ako sa doteraz javí, vyskytujú sa u nás len v tejto oblasti (včítane záhorskej časti Bratislavskej župy), oba uvedené typy cepov bez zákovy, čiže

Obr. 11. Cepy s dierkou v rúčke viazané na dve ohlávky a spojené železnou svorkou. Bajerovce 1964.

s jednou i dvoma ohlávkami, nachádzame aj na iných miestach. Na západnom Slovensku sa cepy s dierkou vyskytujú sporadicky najmä v Nitrianskej župe. No či už ide o jej severozápadný výbežok (Myjava a okolie), alebo o oblasť Ponitria a iné časti, nachádzame ich vždy spolu s dvojhlávkovými cepami, ktoré tu sami informátori považujú za

staršie. Motív pre výskyt cepov s jednou ohlávkou, na ktorý sme už upozornili, platí tu prakticky všade.³⁷ Rozdiel je len v čase, kedy sa začali robiť cepy s dierkou. Vždy sa však kryje s lokálnym nedostatkom kože na výrobu ohlávok, a to od konca prvej svetovej vojny až po roky po druhej vojne. V porovnaní s cepami s dvoma ohlávkami je na najnovších cepoch s dierkou často zreteľne vidieť, že ide už skutočne len o náradie používané na pomocné práce (obr. 9).

Najčastejšie sú cepy s dierkou v cepíku a s ohlávkou na rúčke. S výnimkou bunkoša z Krajného (pozri obr. 8) má rúčka dva *rezíky*, o ktoré sa zachytávajú švihle zväzujúce ohlávkou a bránia jej zošmyknúť sa z rúčky. Ohlávky sú tu viazané tak, že sa okolo rúčky voľne otáčajú. Ojedinelé sú údaje o cepoch s dierkou v cepíku aj v rúčke (Myjava, V. Zálužie), čo sa však v tejto oblasti nezdá veľmi rozšírené.³⁸

Cepy s dierkou v cepíku sa častejšie vyskytujú v niektorých oblastiach severného a východného Slovenska, kde sa považujú za staršie ako cepy s dvoma ohlávkami, ktoré sa aj tu používajú popri cepoch s dierkou. Takáto je situácia v Turci,³⁹ kde staršie typy týchto cepov majú ohlávkou na rúčke z dreva — z kľenu (obr. 10). Na upevnenie ohlávky sú na rúčke pre švihle 2–3 zárezy. Cepy s jedným zárezom na rúčke zatiaľ nemáme z Turca doložené.

Cepy s dierkou v cepíku sú ako starší typ známe aj z Oravy a Liptova.⁴⁰ Pôvodne sa ohlávka aj tu zhotovovala z dreva a len novšie z kože. Najrozšírenejšie boli dva zárezy pre švihle na rúčke. Aj tu nie sú už dnes jediným typom a nachádzame ich spolu s dvojohlávkovými cepami. V Liptove sa

vyskytuje okrem toho zvláštny typ viazania, ktorý je u nás ojedinelý a ku ktorému sa vrátíme. Zo susedného Spiša nemáme zatiaľ doložené cepy s dierkou. Stretávame sa s nimi znovu v Šariši, kde za najstaršie cepy sú označované tie, ktoré vôbec nemali ohlávky, ale len dierky v cepíku aj v rúčke.⁴¹ V sledovanom období ich zatlačili cepy s dierkou v cepíku a s ohlávkou na rúčke. Popri nich sa tu však používajú aj cepy s dierkou v rúčke a ohlávkou na cepíku, ktorý má jeden zárez na švihel (obr. 11). Aj v Zemplíne a Užhorode boli staršie cepy s dierkou v cepíku a s drevenou ohlávkou na rúčke.⁴² Novšie sa robila ohlávka z kože s dvoma alebo jedným zárezom na švihel. Ohlávka bola viazaná tak pevne, aby sa nemohla otáčať okolo rúčky a keď časom viazanie povolilo, vsunula sa za švihle *spruška* tak, aby sa zamedzil otáčavý pohyb ohlávky okolo hlavice (obr. 12). Pri mlátení týmito cepami sa rúčka musela v ruke povoľovať.

V Liptove a od neho na východ všade tam, kde nachádzame jednoohlávkové cepy ako starší typ, vyskytujú sa okrem novších dvojohlávkových cepov s bežným spôsobom viazania, cepy s viazaním neobvyklým v iných oblastiach. V samom Liptove ide o dve variácie viazania: na cepíku namiesto zárezov pre švihle, bežných pri ohlávkovej väzbe, je niekoľko dierok (obr. 13), cez ktoré sa uväzuje ohlávka na cepík, alebo je na cepíku jeden zárez a namiesto druhého je zase dierka (obr. 14). Ohlávky sú teda na cepík uviazané v oboch prípadoch tak, že sa cepík nemôže otáčať; ohlávky na rúčke sú voľné a umožňujú otáčavý pohyb pri práci.⁴³ Inú variáciu viazania nachádzame v Šariši,

³⁷ V Nitrianskej župe máme doložené cepy s dierkou z Myjavy, z Krajného, Rybian, Hubinej, Radošinej, Rumanovej a V. Zálužia, z Trenčína a z Bošáce.

³⁸ Doklad o cepoch s dierkami (v cepíku i v rúčke), čiže o cepoch bez ohlávok, máme aj z B. Lehoty, kde však tak ako na Myjave a v Záluží ide o ich novší výskyt, súvisiaci s nedostatkom kože po druhej vojne.

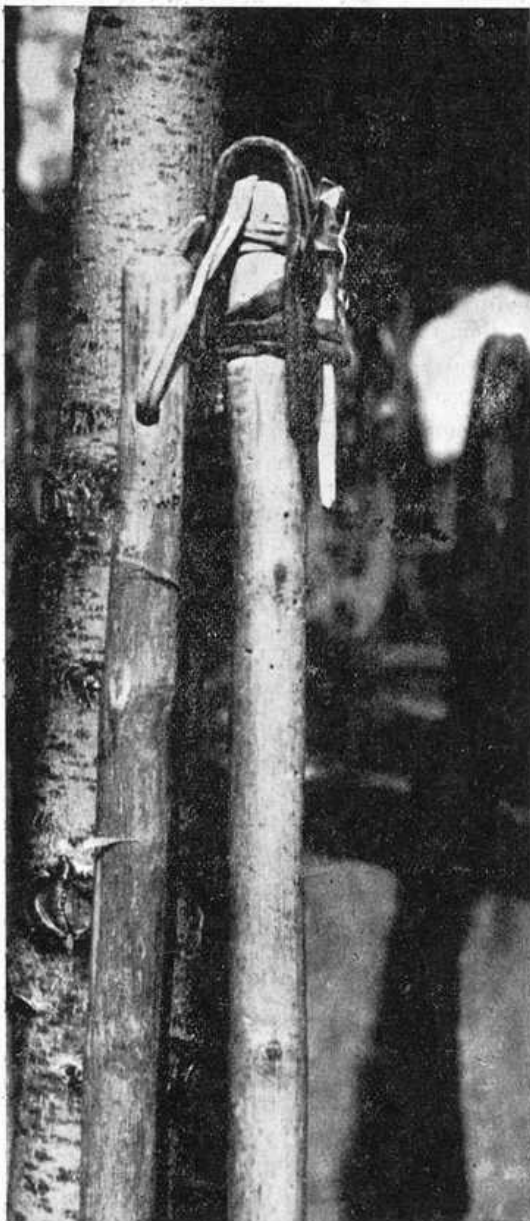
³⁹ Čremošné, Háj, Budiš, Sklabiňa, Vrčko, Belá.

⁴⁰ Zákamenné, K. Hôrka, Zázrivá na Orave, Lúčky, Ludrová, Biely Potok, Liptovské Revúce.

⁴¹ Lipovec, Hertník, Lenartov, Bajerovce.

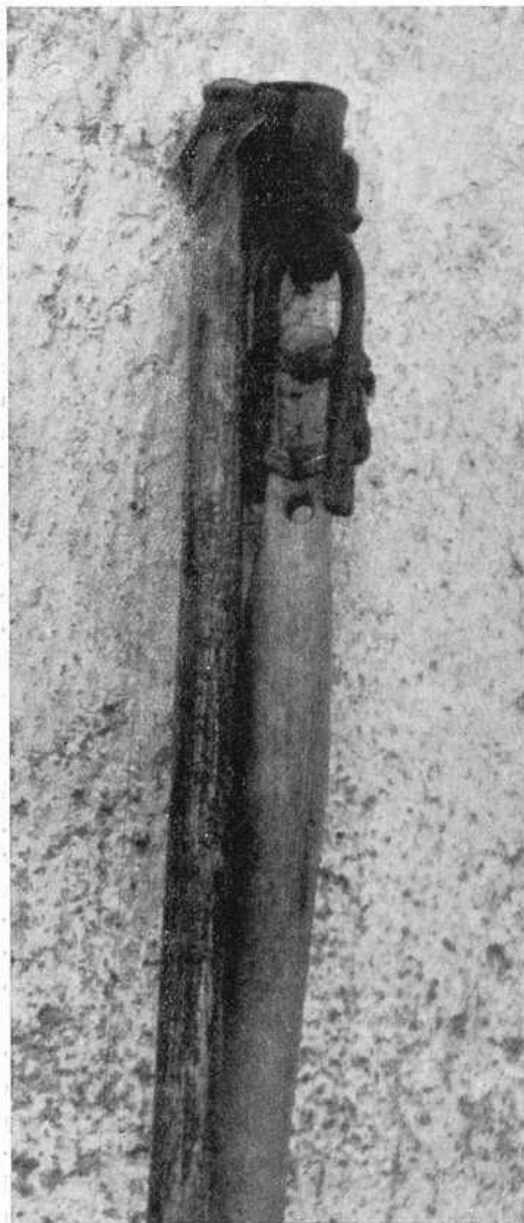
⁴² Oreské, Ubľa, R. Hrabovec, Ladomírov, R. Potok, Poruba pod Vihorlatom, Porostov, Petrovce, Záhor, Priekopa, Husák.

⁴³ Tento typ viazania máme doložený zatiaľ z Trsteného, Bukoviny, Kvačian a Borového.

Obr. 12. Jednohlávkové cepy s pevne viazanou ohlávku. Poruba p/Vihorlátom 1959.

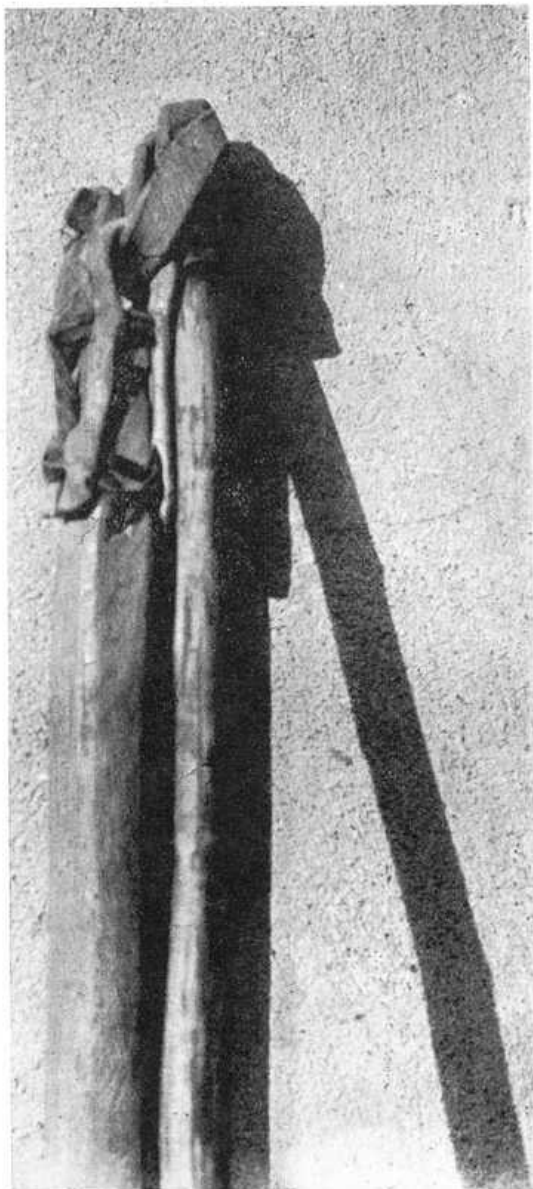
Zemplíne a Užhorode⁴⁴: cepík končí okrúhlyou hlavičkou, ktorá sa smerom dolu zužuje do kĺčku a ten plní funkciu zárezu pre švihel. V hlavičke je dierka, cez ktorú sa upevnili švihlami horná časť ohlávky, dolná časť sa uviazala okolo kĺčku. Húžva prechádza cez ohlávku na cepíku do ohlávky na rúčke (obr. 15). Dierka na cepíku stratila teda v tomto prípade svoju pôvodnú funkciu.

Obr. 13. Dvojohlávkové cepy s tromi dierkami namiesto zárezov v cepíku. Kvačany 1963.

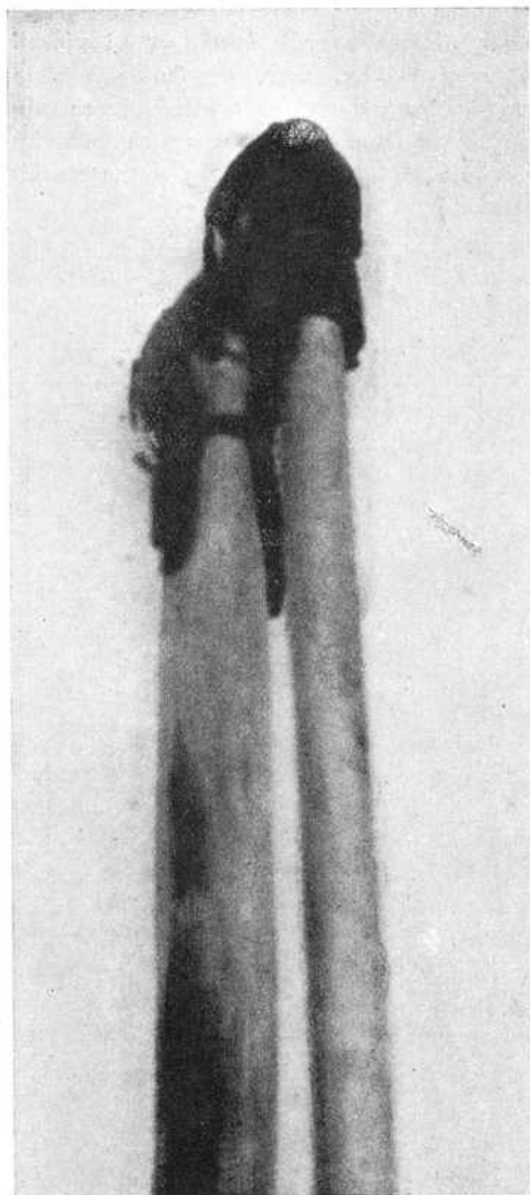
Neslúži už na prevlečenie húžvy a tým na spojenie cepíka s rúčkou. V mnohých prípadoch dierka na cepíku nemá už ani funkciu upevniť hornú časť húžvy a ďalším vývojom by bola zrejme ako zbytočná zanikla. Je to zaujímavý doklad o prechode od jedného spôsobu viazania k druhému, dokonalejšiemu, vyvolaný praktickými potrebami: húžva, ktorá prechádzala cez koženú ohlávku, sa

⁴⁴ Lenartov, Kríže, Vyšné Nemecké, Nová Sedlica, Ubľa, Biely Potok.

Obr. 14. Dvojohlávkové cepy s jedným zárezom a jednou dierkou na cepíku. Trstené 1963.

zodierala menej, ako keď prechádzala cez dierku v cepíku. Je to doklad aj o tom, ako tradičné formy pretrvávajú, i keď už nie sú funkčné. Tento materiál, rozšírený o ďalšie údaje, umožní osvetliť jednu zaujímavú otázku vývoja tohto náradia na našom území. Ohlávky boli aj na týchto cepoch pôvodne drevené. Čoskoro ich však, v súvislosti so zmenou viazania, zamenili za kožené. O drevených ohlávkach na týchto cepoch máme len ústne informácie, ktoré sme nemohli

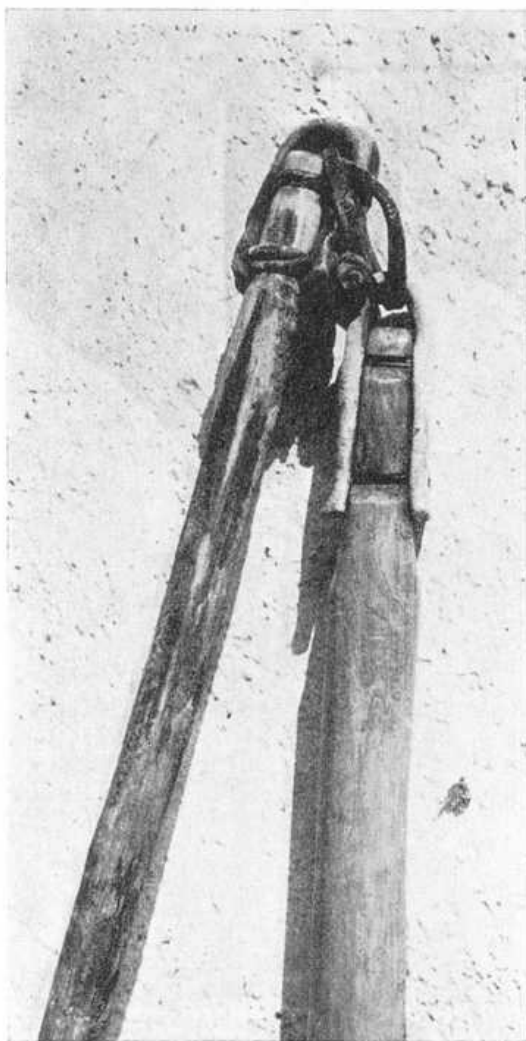
Obr. 15. Novší typ dvojohlávkových cepov s dierkou v cepíku. Lenartovo 1964.

zatiaľ overiť konkrétnym materiálom. Novšie kožené ohlávky sú viazané tak, že neumožňujú otáčať ani cepík, ani rúčku v ohlávke a pri mlátení bolo treba rúčku v ruke popúšťať, aby cepík dostal potrebnú rotáciu.

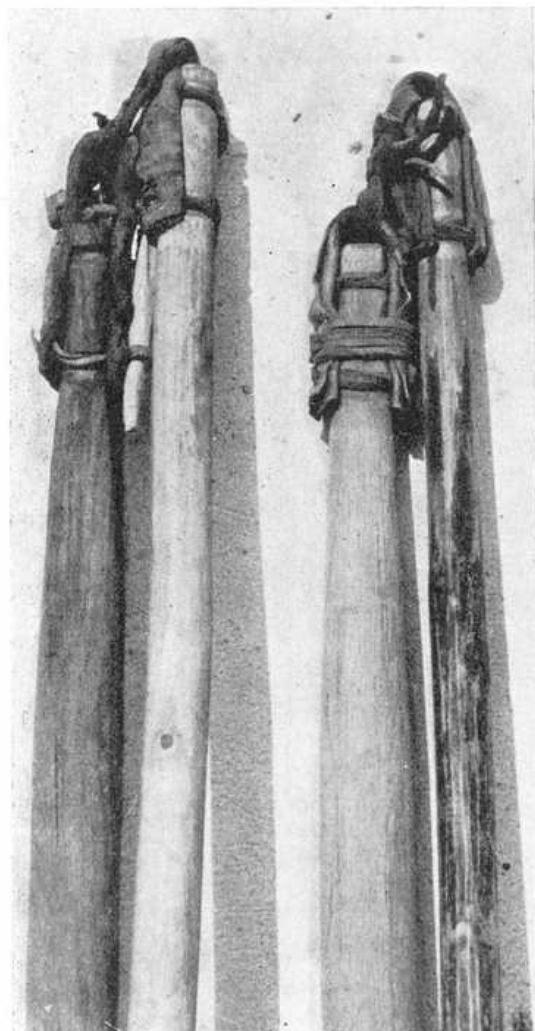
S výnimkou uvedených oblastí Šariša, Zemplína a Užhorodu a na severe v Turci, Orave a Liptove, najrozšírenejšie a najstaršie cepy sú s dvoma ohlávkami. K týmto treba rátať aj cepy so zákovou, ktoré sa síce líšia okutím pracovnej časti, ale okrem malých

výnimiek nie spôsobom viazania. Ako sme videli, aj staršie typy *bunkošov* sa viazali na dve ohlávky. Cepy s takouto väzbou (pravda, bez zákovy) sú typické aj pre celú Nitriansku župu. Najbežnejšie sa ohlávky upevňujú tak, že aj na rúčke, aj na cepíku

je tiež povojnového dáta. Aj tunajšie cepy majú dva zárezy pre obe ohlávky. Výnimočný je údaj z Martina, kde okrem takto viazaných cepov majú aj cepy s tromi zárezmi na rúčke a dvoma na cepíku. Dvojohlávkové cepy z Nitry i Tekova sú masívne, s ťažkým

Obr. 16. Cepy s dvomi ohlávkami. Oponice 1962.

Obr. 17. Dvojohlávkové cepy z väzbou typickou pre západné a juhozápadné Slovensko. Vozokany 1962.

sú dva zárezy pre švihle (obr. 16), menej obvyklý je iný počet zárezov.⁴⁵ Podobná situácia je aj v Tekove, odkiaľ pre staršie obdobie nemáme nateraz doložený iný spôsob viazania ako na dve ohlávky. Ojedinelá výnimka z B. Lehoty (cepy s dvoma dierkami)

dole okrúhlym cepíkom, ktorý sa smerom k viazaniu zužuje. V mieste, kde sú zárezy na švihle, je z dvoch strán zrezaný tak, že jeho horný koniec tvorí obdĺžnik alebo ovál. Cepík je dosť krátky a dosahuje priemerne len o 5–10 cm viac ako tretinu dĺžky rúčky.

⁴⁵ V Zlatníkoch majú cepy s tromi zárezmi na cepíku a dvoma na rúčke, v Šoporni s dvoma na cepíku a jedným na rúčke.

Horná časť rúčky je okrúhla a ohlávka je na ňu uviazaná tak, že sa môže voľne otáčať okolo rúčky (obr. 17). Zo Šoporne, Rumárovej a z ich okolia máme údaje o uväzovaní ohlávky na rúčku *na pevno* tak, že sa nemohla otáčať a cepy bolo treba pri práci v ruke popúšťať. Na ozrejmienie tejto problematiky bude treba spraviť ďalšie výskumy v teréne.⁴⁶

K cepom z Nitry a Tekova sa priradujú aj cepy z Hontu a Gemera, a to spôsobom väzby ohlávok, tvarom hlavy cepíka a rúčky, ako aj ich veľkosťou.⁴⁷ V severnejších častiach Gemera majú tieto cepy tenší a ľahší cepík, ktorý však okrem už uvedeného tvaru má aj okrúhly tvar v hornej časti. Na rozdiel od cepov, ktoré majú cepík v hornej časti zrezaný naplocho, umožňuje tento tvar viazať ohlávku tak, že sa aj cepík môže otáčať okolo vlastnej osi.⁴⁸ Okrem cepov, ktoré majú po dva zárezy na oboch častiach, nachádzame na východnej hranici Gemera (Uhorná s okolím) aj cepy, ktorých rúčka je zakončená hlavičkou a zárez je nahradený zúženým kľčkom. S týmto spôsobom väzby sa stretávame na cepoch v Šariši, Zemplíne a Užhorode. Cepík má aj v tomto prípade dva zárezy. V Hontu sa okrem cepov s dvoma zárezmi na rúčke i rukoväti častejšie stretávame aj s rôznymi obmenami ich počtu: V Senohrade má cepík dva zárezy a rúčka jeden, v Litave majú obe časti len po jednom záreze, v D. Strhároch na cepíku je jedna ryha, na rúčke dve ryhy. Ohlávka na rúčke je i tu uviazaná tak, že sa otáča okolo nej. Vo všetkých týchto prípadoch sa ohlávky robili z kože.

Zatiaľ čo v zmienených oblastiach sú cepy s dvoma ohlávkami tradičným a najrozšírenejším typom, na severnom Slovensku, v Turci, Orave a Liptove sú náradím mladším, i keď v nami sledovanom období už

bežne rozšíreným.⁴⁹ Staršie z nich majú tiež drevené ohlávky (obr. 18), ktoré tak ako neskoršie kožené umožňovali otáčavý pohyb rúčky v ohlávke. Drevené ohlávky sa robili z klena, liesky alebo z koreňa borievok. Drevu namočili do horúcej vody, a keď bolo mäkké, uviazali ho na rúčku a nechali ho, „kým nenavyklo“. (Trstená, Liptov). Aj tu ide o cepy s dvoma zárezmi na oboch častiach a tvar cepíka v hornej časti je dvojaký: okrúhly a taký, aký sme ilustrovali z Nitry a Tekova (obr. 19), s ktorými sa stotožňujú aj celkovo tvarom a dĺžkou. Cepíky s okrúhlym zakončením sú tenšie a obe variácie pripomínajú situáciu v severných oblastiach Gemera.

Cepy s dvoma ohlávkami a s dvoma zárezmi nachádzame aj na Spiši, odkiaľ, ako sme uviedli, nemáme zatiaľ doložené iné typy viazania. Či sa tu vôbec vyskytovali a nakoľko na ich absenciu vplývalo tamjšie etnické zloženie obyvateľstva (konkrétne nemecká kolonizácia), bude treba zistiť ďalším terénnym, ako i archívnym výskumom.

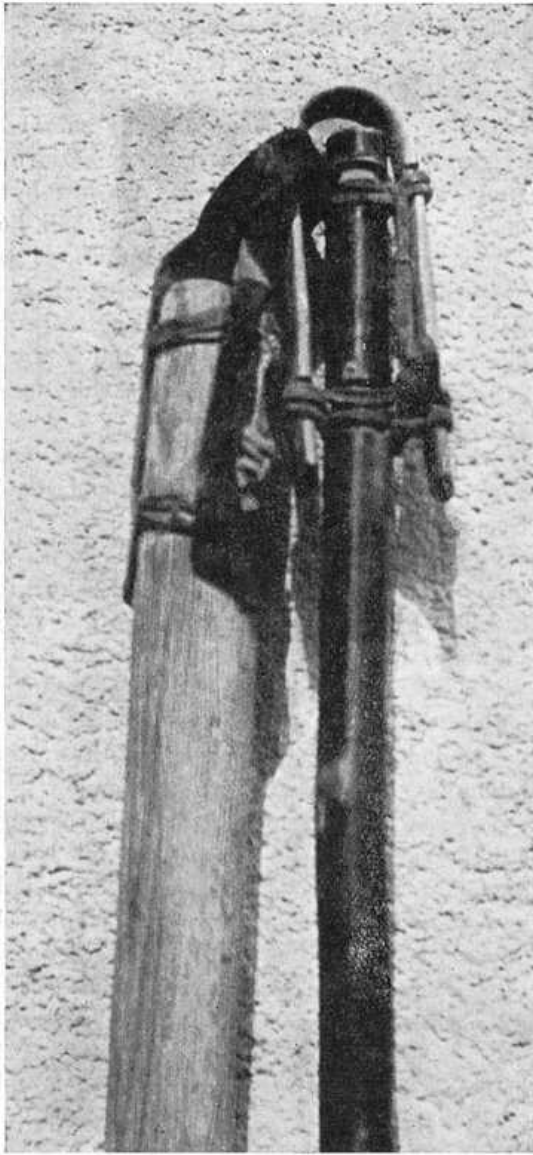
V Šariši, Zemplíne a Užhorode sú cepy s ohlávkami, ako je už známe, mladšieho dáta a spôsob ich viazania je obyčajne jednoduchší ako na cepoch s doteraz uvedených oblastí. Rozšírenejšie sú tu cepy s jedným zárezom na oboch častiach, bežné sú aj cepy zakončené na okrúhle hlavičky, ktorých zúžený kľčok nahrádza zárez pre švihel. Prípadne je hlavička len na rúčke a cepík má jeden zárez; zriedkavejšie sú na rúčke dva zárezy. Kuriózne riešenie viazania cepíka máme doložené z Lastomíra, kde cepík namiesto zárezu má výčnelok zo samorastu, ktorý spĺňa dve úlohy: zabraňuje, aby sa z cepíka zošmykol švihel, priväzujúci ohlávku a zároveň znemožňuje jeho otáčanie (obr. 20). Aj sama rúčka na týchto cepoch je bežne tak pevne priviazaná o ohlávku, že sa ne-

⁴⁶ Pozri o tom aj K. L. Kovács, cit. str.

⁴⁷ Napríklad 150 : 68 (Dol. Rykynčice), 170 : 72 (Krníšov), 150 : 60 (Str. Plachtince), 160 : 77 (Cerovo), 160 : 68 (Dol. Strháre), 155 : 60 (Litava), 150 : 62 (Senohrad).

⁴⁸ Tieto dva typy sú premiešané a vyskytujú sa bežne popri sebe v rámci obce alebo obcí napr. Muránska Lehota má cepy s okrúhlym cepíkom v hornej časti, v neďalekej Mur. Zdychave majú cepy s takým viazaním, aké máme doložené z Nitry a Tekova.

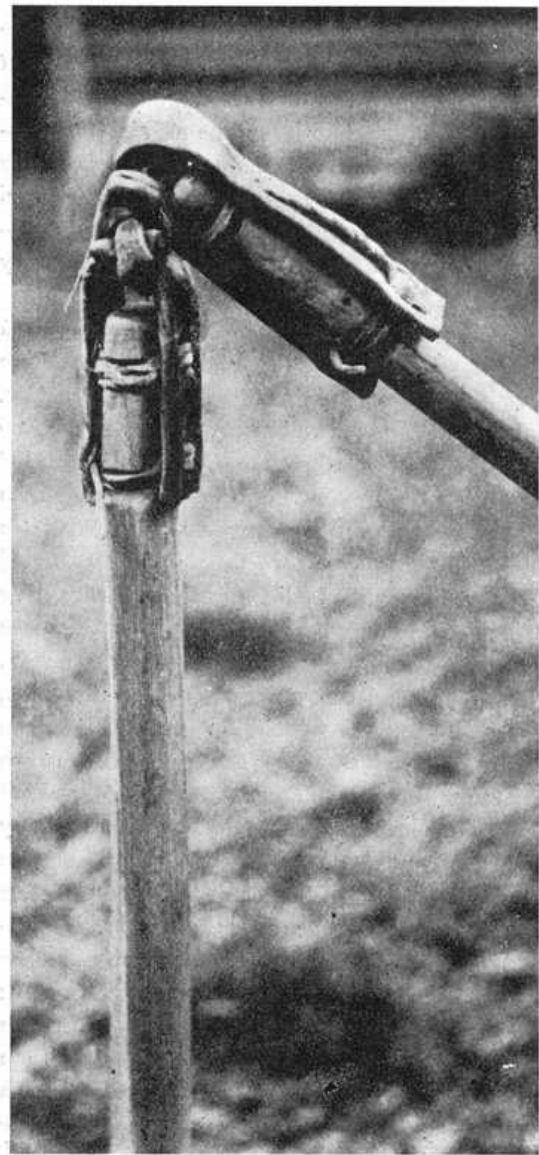
⁴⁹ Podobná bola situácia pravdepodobne aj v severnej časti Trenčianskej župy, kde dnes sú tiež rozšírené cepy s dvoma ohlávkami a dvoma zárezmi na švihli. Staršie ohlávky boli aj tu drevené. Na bližšiu charakteristiku situácie v tejto oblasti nemám dostatok materiálu.

Obr. 18. Starší typ dvojohlávkových cepov príznačný pre severné Slovensko. Ohlávka na cepíku je drevená. Lipovec 1960.

môže otáčať. Odhliadnuc od rozdielov v spôsobe viazania ohlávok, majú východoslovenské cepy spoločné to, že v porovnaní s cepami z ostatných oblastí majú tenký cepík a celé ich zhotovenie je veľmi jednoduché a svojou chatrnosťou akoby dokumentovali biedu týchto oblastí. Tak ako staršie cepy s jednou ohlávkou, aj cepy s dvoma ohlávkami mali *kapicu* drevenú; v sledovanom období ide už prevažne o výrobky z kože.

Keď chceme v krátkosti zhrnúť situáciu, ktorá sa črtá na základe rozličností v spô-

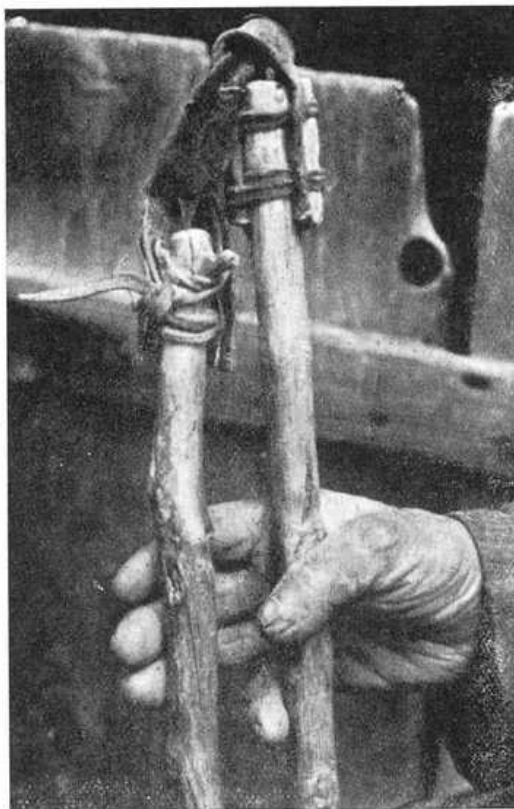

Obr. 19. Dvojohlávkové cepy s koženými ohlávkami. Bziny 1959.

soboch viazania cepov, vychádza nám takýto obraz:

Pre Bratislavu, Nitru, Tekov, Hont, Gemer a Spiš sú v skúmanom období charakteristické cepy s dvoma ohlávkami, ktoré sú viazané najčastejšie tak, že pre švihle sa robili po dva zárezy. Zriedkavejšie sú iné uvedené variácie. K cepom s dvoma ohlávkami počítame aj cepy so zákovou. Výnimkou v tejto oblasti sú cepy s dierkou, ktoré sú mladšie a uplatnili sa ako núdzové riešenie v súvis-

losti s miestnym nedostatkom kože v posledných 50. rokoch, ale najmä po roku 1948. Na severe nášho územia (Turiec, Orava, Liptov) staršie cepy mali jednu drevenú ohlávku a dierku v cepiku. V súčasnom období tu však okrem nich nachádzame ako rovnocenné cepy s dvoma ohlávkami s viazaním, blízkym západnému a južnému Slovensku. Výnimku tvoria tie cepy v Liptove, ktoré majú síce dve ohlávky, ale ohlávka na cepiku je viazaná pomocou dierok a nie zárezov. Pohraničné oblasti východného Slovenska charakterizujú najmä cepy bez ohlávok alebo s jednou ohlávkou a dierkou v cepiku, ktorá sa miestami zachovala aj na cepoch s dvoma ohlávkami. Dvojohlávkové cepy sú tu mladšie a viazané zväčša na jeden zárez na oboch častiach, prípadne na dva zárezy na rúčke a jeden na cepiku. Zárez na švihel nahrádza aj zúžený krček pod okrúhlu hlavičku oboch častí, čo okrem uvedeného prípadu z Lastomíra predstavuje najjednoduchší spôsob viazania ohlávok na cepy. Ďalšie členenie tohto náradia na základe spomínaných i iných znakov, ako je napríklad tvar cepíka v jeho hornej i dolnej časti a na základe otáčavosti cepíka a rúčky, bude možné a účelné po zverejnení materiálov z muzeálnych zbierok a zozbieraní chýbajúcich údajov z terénu.

Obr. 20. Novší typ dvojohlávkových cepov z východného Slovenska so samorastlým výčnelkom namiesto zárezu na cepíku. Lastomír 1959.

Zoznam preskúmaných obcí

(Obce sú zaradené do býv. žúp, ktoré uvádzame v takom poradí, aké sme zachovávali v celej práci.)

Bratislava: Košolná, Štefanová, Budmerice, Častá, Dlhá, Suchá, Modra, Klčovany, H. Orešany, D. Orešany, Smolenice, Smolenická N. Ves, Madunice, Červeník, Boleráz.

Nitra: Krajné, Brezová pod Bradlom, Hrachovište, Myjava, Senica, Čáčov, Močidlany, Prieťahy, Rybky, Zlatníky, Rybany, Tesáre, Oponice, Hubiná, Radošiná, Čigeľ, Rumanová, Radošovce, Šoporňa, V. Zálužie, Komjatice, Úľany nad Žitavou. Chyndice, Kostofany pod Tribečom, Čermany.

Tekov: Jedľové Kostofany, Skýcov, V. Lehota, Žikava, Hostie, Volkovce, Slepčany, Vlkas, Hul, Ohaj, Radava, Vozokany, Velčice, Martin, Nová Ves n/Žitavou, Čaradice, H. Dúr, Nemčiňany, Červ. Hrádok, Slažany, Lovča, Bart. Lehota, Prochof, Repište.

Hont: Senohrad, Beluj, Litava, Devičany, Hont. Nemce, D. Strháre, Medovarce, S. Plachtince, Cerovo, Krnišov, D. Rykyně.

Gemer: Hostišovce, Slavošovce, Mur. Lehota, Mur. Zdychava, Markuška, Rejdová, V. Poloma, Kobeliarovo, N. Slaná, Vlachovo, Lukovištia, Uhorná, Roštár, Teplý Vrch, Brdárka, Kameňany.

- Trenčín: Bošáca, V. Rovné, Riečnica, Zákopčie, Kelčov, Setechov, Terchová, Skalité, Oščadnica.
- Turiec: Valča, Čremošné, Háj, Budiš, Sklabiná, Vricko, Lipovec, Belá.
- Orava: Bziny, Liesek, Zákamenné, Polhora, K. Hôrka.
- Liptov: Trstené, Bukovina, Kvačany, V. Borové, M. Borové, Hutý, Parížovce, Lipt. Teplička, L. Mara, Lúčky, Ludrová, B. Potok, Lipt. Revúca, Ráztoky, Porúbka, Lúčky.
- Spiš: Kojšov, Teplička, Závadka, V. Repáše, N. Repáše, Žehra, Batizovce, Spiš. Bystré, Šuňava.
- Sariš: Miková, Hutka, Lipovec, Hertník, Lenartov, Bajerovce, Križe, Slovenská Volová, Bogliarka, Becherov, Obručné.
- Zemplín: Zbudza, Nová Sedlica, Uľfa, Ruský Hrabovec, Ladomírov, Ruský Potok, Lastomír, Oreské.
- Užhorod: Poruba pod Vihorlatom, Porostov, Petrovce, Záhor, Priekopa, Husák, V. Komanice, Bunkovce, Jenkovce, Klokočov, V. Rybnice, V. Nemecké.

ÜBERSICHT ÜBER DIE DRESCHTECHNIKEN UND DRESCHWERKZEUGE IN DER SLOWAKEI

Zusammenfassung

Die Autorin veröffentlicht in der vorliegenden Arbeit eine Übersicht ihrer wichtigsten Erkenntnisse über den Getreidedrusch und über die Dreschtechniken, die sie in den Jahren 1957—1968 bei Feldforschungen in mehr als 160 Gemeinden in verschiedenen Gegenden der Slowakei sammeln konnte. Sie strebt danach eine Konfrontation ihrer Materialien mit Erkenntnissen anderer Forscher zu ermöglichen, die gleichfalls an der Erforschung dieser Problematik arbeiten. Um eine solche Gegenüberstellung zu erleichtern arbeitet sie absichtlich nur mit dem Material aus ihren eigenen Forschungen und ergänzt es (bis auf eine Ausnahme — siehe Anmerkung Nr. 5) weder durch Angaben, die aus einem anderen Gebiet publiziert wurden, noch durch das Material, das in den slowakischen musealen Sammlungen zu finden ist. Beim Verfolgen der regionalen Verbreitung einzelner Phänomene hält sie an der ehemaligen Einteilung der Slowakei in Komitate fest und befolgt diese Gliederung auch im Verzeichnis der von ihr erforschten Gemeinden.

Das von der Autorin zusammengetragene Material erbrachte folgende Erkenntnisse:

Für das gesamte Gebiet der Slowakei sind zwei Dreschtechniken charakteristisch — der Handdrusch des Getreides mit dem Flegel als Hauptarbeitsgerät und das Ausstampfen der Getreidekörner durch das Vieh, durch Pferde oder Ochsen. Das Dreschen mit dem Flegel überwiegt, diese Technik ist auch in solchen Gegenden bekannt, in denen man das Getreide von Haustieren austreten ließ. In einigen Gemeinden des Gebietes mit vorwiegend Viehdrusch kommt das Dreschen mit Flegeln auch als selbständige und einzige Dreschmethode vor, gewöhnlich in solchen Ortschaften, wo es an Zugvieh mangelt; oder es wird der Flegeldrusch als behelfsmäßige Technik neben dem Dreschen mit dem Vieh angewandt. Wenn wir von der geographischen Verbreitung des Viehdrusches sprechen, so ist in Betracht zu ziehen, daß es sich keinesfalls um ein kompaktes Vorkommensgebiet dieser Technik handelt, sondern um ein Territorium, in dem beide Dreschtechniken miteinander vermischt üblich sind.

Das Gebiet, in dem man das Getreide meist vom Vieh ausstampfen läßt, zieht sich von

den Kleinen Karpaten ostwärts an der Südgrenze unseres Landes entlang. Die nördliche Grenze dieser Technik reicht von Trnava und Nitra (Brestovany, Zirany) bis zur Ortschaft Jedľové Kostolany. Das nördlichste Vorkommen dieser Dreschtechnik haben wir vorläufig aus der Gemeinde Bartošova Lehota belegt, die südlich von der Stadt Kremnica liegt. Mit Rücksicht auf die Umgebung dieses Dorfes ist diese Erscheinung hier ein vereinzelt Phänomen. Die Hauptgrenze der Region, in der das Getreide durch das Hausvieh gedroschen wird, verläuft südlicher über die Ortschaften Dekýš, Krupina, Senohrad bis zur Gemeinde Lukovištia im Gemer-Gebiet. Im ostslowakischen Raum konnte die Autorin die Nordgrenze des Viehdroschgebietes nicht durch eigenes Material belegen. In seinem südlichen Teil wird dieses Gebiet durch die gemischte slowakisch-ungarische Besiedlung charakterisiert. Dieser Problematik wurde insbesondere mit Hinsicht auf das ungarische Ethnikum auf slowakischem Gebiet, bereits erschöpfende Aufmerksamkeit gewidmet (siehe Anmerkung Nr. 3.) Deshalb orientierte die Autorin ihre Untersuchungen hauptsächlich auf die Gebiete mit slowakischer Besiedlung. In diesen Gemeinden wurde das Getreide zumeist auf einem Dreschplatz vor der Scheune gedroschen, von dem man vor dem Dreschen das Gras entfernt hatte. Die auf der Erde zum Dreschen ausgebreitete Lage von Garben hatte verschiedene Fachbezeichnungen (*násad, posád, postel, vrstva, postať, tlačouka, šajba* usw.), sie wurde im wesentlichen auf dreierlei Art angeordnet:

1. In der Mitte des Dreschplatzes wurden ein bis vier Garben so aufgestellt, daß ihre Ähren nach oben gerichtet waren. Rings um diesen Kern wurden weitere Garben entweder im Kreis oder seltener auch in einem Viereck aufgestellt; ihre Anzahl war von der Größe des Dreschplatzes abhängig. Die Garben wurden entweder gleich nach dem Aufstellen aufgebunden oder in selteneren Fällen erst dann, nachdem man das Vieh einmal über sie hinweg getrieben hatte.
2. Die Garben wurden so in einem Kreis hingelegt, daß ihre Ähren nach der Mitte zu gerichtet waren, oder sie wurden am Umfang des Kreises ausgebreitet (Abb. Nr. 2a). Vor dem Dreschen wurden die Garben aufgebunden. Auch in diesem Fall hing die Anzahl der Garben von der Größe der Tenne ab, es wurden 50–80 Garben auf einmal gedroschen, aber auch nur zwanzig. Von der Größe des Garbenbettes hing es wiederum ab, wie das Vieh über das Getreide hinweggeführt wurde (Abb. Nr. 2b, c). Die Ränder des so ausgebreiteten Garbenbettes wurden mit dem Flegel nachgedroschen.
3. Die Garben wurden in mehreren Reihen so hingelegt, daß sie einen Kreis bildeten, in dem die Ähren alle in einer Richtung lagen (Abb. Nr. 2a).

Im Viehdroschgebiet wurden die Flegel nicht nur dazu verwendet, um die Ränder des im Kreis angeordneten Garbenbettes vollständig auszudreschen, wie dies weiter oben unter 2) beschrieben wird, sondern auch zum Dreschen des Roggens. Roggenstroh brauchte man nämlich zum Dachdecken, zur Anfertigung von Strohbandern und zur Herstellung verschiedener Gebrauchsgegenstände (Strohkörbe für den Brotteig, große Strohbehälter zum Aufbewahren des ausgedroschenen Getreides, in der Westslowakei auch zum Ausflechten der Möbel — Betten, Stühle, Banklehnen und anderer Kleinigkeiten.) Aus diesem Grunde wurde der Roggen hier auch dann noch mit dem Flegel gedroschen, als die ursprüngliche Dreschtechnik, das Ausstampfen der Körner durch Vieh, unter dem Einfluß verschiedener Typen von Dreschmaschinen nicht mehr angewendet wurde. Beim Dreschen mit der Maschine wurden nämlich die Halme geknickt, zerbrochen und verheddert, so daß sie nicht mehr zu Flechtarbeiten verwendet werden konnten, was beim Dreschen mit dem Flegel vermieden wurde.

Im übrigen Gebiet der Slowakei wurde, wie bereits angeführt, das Getreide mit der Hand gedroschen. Auch diese Methode kann man in zwei selbständige Techniken einteilen: in das eigentliche Dreschen und in das Abdreschen oder Pauschen, das dem Ausdreschen voranging. Im Grunde genommen unterschieden sich diese Techniken nur in einem voneinander: beim eigentlichen Dreschen wurden die Garben aufgebunden bevor man mit dem Dreschen begann, das aufgebundene Getreide auf verschiedene Weise auf der Tenne in der Scheune ausgebreitet und so ausgedroschen. Beim Abdreschen oder Pauschen hingegen arbeitete man

immer mit zugebundenen Garben. Wie ersichtlich unterscheidet sich diese Arbeit vom eigentlichen Dreschen auch durch ihre Benennung. Neben dem meistverbreiteten Fachausdruck „*bokovanie*“ haben wir für das Pauschen bisher 29 verschiedene Benennungen aus den einzelnen Gegenden der Slowakei belegt. Die ältesten Angaben beweisen, daß früher alles Getreide vor dem Dreschen abgepauscht wurde; am längsten wurde diese Arbeit beim Roggen und bei der Gerste beibehalten. In der Westslowakei, in den Komitaten Bratislava, Nitra und Tekov, wurden die Roggengarben auf der Tenne liegend mit Flegeln abgepauscht. Die Gerstengarben stellte man mit den Ähren nach oben in eine Reihe auf und pauschte sie gewöhnlich mit einem Stock, mit einer Heugabel, mit einem Waschbleuel, mit einem kurzen Knüppel, der beim Garbenbinden zum Zusammendrehen der Strohbinden verwendet wurde, oder mit einem Flegel ab. Mancherorts haben sich auch für das Abpauschen des liegenden Roggens und der stehenden Gerste unterschiedliche Fachausdrücke erhalten. In der Ostslowakei (Nová Sedlica und Umgebung) wurde alles Getreide vor dem Dreschen in eine Reihe aufgestellt und mit Flegeln abgepauscht. In den übrigen Teilen unseres Landes war das Abpauschen der nicht aufgebundenen, auf der Tenne liegenden Garben üblicher, auch dabei wurde mit Flegeln gearbeitet. Das Abpauschen oder Überdreschen ist eigentlich ein Vordrusch, dieser Arbeitsgang lieferte dem Bauern rasch eine große Ausbeute an Körnern, die er mit Herbst, wenn seine Vorräte erschöpft waren, meist dringend brauchte, teils zum Vermahlen als Brotgetreide oder auch als Saatgut für die Herbstbestellung. Das abgepauschte Getreide wurde in die Banse zurückgetan und im Winter beim eigentlichen Dreschen dann gründlich ausgedroschen.

Für das gesamte Gebiet der Slowakei sind zweiteilige Flegel charakteristisch, sie unterschieden sich voneinander durch die Art der Verbindung des Klöppels mit der Handhabe und durch die Form des Klöppels. Aus der westlichen Slowakei (Bratislava, Nitra) blieben uns Flegel erhalten, die am Ende ihres Klöppels einen eisernen Beschlag aufweisen (Abb. Nr. 6). In den übrigen Teilen der Slowakei konnten solche Flegel bisher nicht belegt werden. Seit dem Ende des 19. Jahrhunderts werden auch in den westlichen Gegenden unseres Landes neben eisenbeschlagenen Flegeln auch solche ohne Beschläge verwendet, bei denen Klöppel und Handhabe durch zwei Lederhauben miteinander verbunden sind. Der Klöppel dieser Flegel ist sehr massiv, am unteren Ende rund, am oberen zu einem Oval oder zu einem Rechteck zugeschnitten (Abb. Nr. 16, 17). Zweihaubenflegel dieser Art sind in der ganzen West- und Südslowakei, in den ehemaligen Komitaten Bratislava, Nitra, Tekov, Hont und Gemer üblich. In den gebirgigen Gegenden der Komitate Hont und Gemer werden neben diesen Flegeln auch solche verwendet, deren Klöppel am oberen Ende rund geschnitten ist. Die häufigste Art der Verbindung des Klöppels mit der Handhabe ist die Zweikerbenbindung, bei der so der Klöppel wie der Flegelstiel mit einer Kerbe versehen ist. Flegel mit einem Loch im Klöppel oder in der Handhabe, also Einhaubenflegel, oder Flegel ohne Lederhaube, sind in diesen Gebieten neu und erscheinen erst nach dem ersten Weltkrieg, hauptsächlich aber nach 1948. Damals trat im Zusammenhang mit den strukturalen Veränderungen in der Landwirtschaft (Kollektivisation der bis dahin privaten Bauernwirtschaften) ein zeitweiliger Mangel an Leder ein, der bei der Herstellung neuer Flegel so umgangen wurde, daß man beide Teile des Flegels mit nur einer oder gar keiner Lederhaube verband (Abb. Nr. 8, 9).

Flegel mit einer Haube oder mit je einem Loch im Klöppel und in der Handhabe sind in der Nordslowakei, in den ehemaligen Komitaten Orava, Liptov, Turiec, und in den Grenzgebieten der Slowakei, in den Komitaten Šariš, Zemplín und Užhorod althergebrachte Arbeitsgeräte. Früher waren die Verbindungsstücke aus Holz (Abb. Nr. 10), heute werden sie aus Leder hergestellt. Die Löcher im Klöppel haben sich im ehemaligen Komitat Liptov auch bei den neueren Zweihaubenflegeln erhalten (Abb. Nr. 13, 14) und ersetzen die anderswo üblichen Einschnitte, in denen die Riemen befestigt werden, mit denen die Lederhaube am Klöppel und an der Handhabe zusammengeschnürt wird. In der östlichen Slowakei wurde der Klöppel auch dann noch durchlöchert, als die Flegel schon zwei Leder-

hauben hatten und das Loch bei der Verbindung beider Teile des Flegels keine Bedeutung mehr hatte (Abb. Nr. 14, 15).

Den ersten Eingriff in die traditionellen Formen des Dreschens (Handdrusch und Viehdrusch) stellen die Handdreschmaschinen dar. Sie wurden von 4–6 Leuten betrieben und ihr einziger Vorteil bestand in einer Beschleunigung der Arbeit. In den Jahren von 1890 bis 1930 drangen diese Maschinen in fast alle Gegenden der Slowakei vor, niemals jedoch in einer größeren Anzahl, meist gab es in einer Gemeinde nur eine, zwei oder drei Handdreschmaschinen. Weiter verbreitet waren Göpel, die fast zur gleichen Zeit aufkamen, wie die Handdreschmaschinen. Sie verdrängten alsbald das traditionelle Ausstampfen des Getreides durch das Hausvieh, aber nicht das Dreschen mit dem Flegel, weil ihre Verwendung an den Besitz von Zugtieren gebunden war. Vom gesamtregionalen Gesichtspunkt aus betrachtet brachten erst die Dreschmaschinen mit Dieselöl- und anderen Antriebsarten, die seit Beginn unseres Jahrhunderts bis zu den Jahren 1940–1945 praktisch in alle slowakischen Gemeinden eindringen, die radikalsten Veränderungen im Getreidedrusch mit sich. Die angeführte Zeitspanne gibt das Maß der Abgelegenheit und Rückständigkeit der einzelnen Gebiete an, wobei die Westslowakei in der Einführung technischer Neuheiten immer einen zeitlichen Vorsprung hatte, während die nördlichen und östlichen Teile des Landes in dieser Beziehung nachhinkten. Der Dreschflegel bleibt jedoch auch weiterhin ein ständig benütztes Werkzeug im bäuerlichen Inventar. Aus den bereits erwähnten Gründen wird er zum Dreschen des Roggens und der Hülsenfrüchte verwendet. In kleineren Bauernwirtschaften im Gebirge und dort, wo es noch Privatbauern gibt, wird häufig auch heute noch die gesamte, nicht allzu große Getreideernte mit Flegeln ausgedroschen. Der Flegel ist also eines der wenigen Geräte, das sich bis zur Gegenwart nicht nur als ständig benütztes Werkzeug erhalten konnte, sondern auch als ein nach den einzelnen Regionen differenziertes Arbeitsgerät.

Illustrationen

Abb. 1. Eine der Arten, wie die Garben zu einem Garbenbett (*násad*) nebeneinander gelegt werden. Die Ähren zeigen entweder in die Mitte des Kreises oder sind gegen seinen Rand gerichtet. Abb. 2a. Eine andere Art des Garbenbettes, bei dem die Garben in Reihen gelegt werden. 2b. Eine der Arten, wie das Vieh über ein kleineres Garbenbett geführt wird. 2c. Eine andere Art der Viehführung „*na kolieska*“ (im Kreise) über ein größeres Garbenbett. Abb. 3. Geräte, die zum Feststampfen des Lehms beim Streichen der Tenne verwendet werden: ein Schläger (*ubiják*) a — aus der Ortschaft Krajné, Greis Trenčín, b — aus Myjava und Umgebung, Kreis Senica; eine Keule (*kyjak*) aus Radošovce, Kreis Senica. Abb. 4. Verschiedene Arten, wie die Garben beim Dreschen mit dem Flegel auf der Tenne ausgebreitet werden: a — in Dolné Struháre, Kreis Lučenec, b — in Pača, Kreis Rožňava, c — in Vrcko, Kreis Martin. Abb. 5. Die Terminologie der einzelnen Teile des Dreschflegels: 1. die Handhabe (*rúčka*), 2. der Klöppel (*cepík*), 3. die Lederhaube (*ohlávka*), 4. die Wiede (*húžva*), 5. der Flegelriemen (*švihel*). Abb. 6. Flegel mit eisenbeschlagenem Klöppel, Košolná, Kreis Trnava. Abb. 7. Flegel mit einer Haube, hergestellt nach 1945, Rybany, Kreis Topolčany. Abb. 8. Ein neuerer Typus des „*bunkoš*“—Flegels mit einer Lederhaube, Krajné, Kreis Trenčín, Abb. 9. Flegel mit einer Haube, neueren Datums, hergestellt nach 1945, als es an Leder mangelte, Rumanová, Kreis Nitra, Abb. 10. Älterer Typus der Einhaubenflegel mit einer Holzkappe, Belá, Kreis Martin. Abb. 11. Flegel mit durchlöcherter Handhabe, geknüpft auf zwei Hauben und mit einer Eisenklammer verbunden, Bajerovce, Kreis Prešov. Abb. 12. Einhaubenflegel mit einer festgeknüpften Haube, Poruba pod Vihorlátom. Abb. 13. Flegel mit zwei Hauben und drei Löchern im Klöppel, die die Kerben ersetzen, Kvačany, Kreis Liptovský Mikuláš, Abb. 14. Zweihaubenflegel mit einer Kerbe und einem Loch im Klöppel, Trstené, Kreis Liptovský Mikuláš. Abb. 15. Ein neuerer Typus der Zweihaubenflegel mit einem Loch im Klöppel, Lenartov, Kreis Bardejov.

Abb. 16. Flegel mit zwei Hauben, Oponice, Kreis Topolčany. Abb. 17. Zweihaubenflegel mit einer Bindung, die für die westliche und südwestliche Slowakei typisch ist, Vozokany, Kreis Galanta. Abb. 18. Ältere Art der Zweihaubenflegel, typisch für die Ostslowakei. Die Haube auf dem Klöppel ist aus Holz. Lipovec, Kreis Martin. Abb. 19. Zweihaubenflegel mit ledernen Hauben, Bziny, Kreis Dolný Kubín. Abb. 20. Neuerer Typus eines Zweihaubenflegels aus der Ostslowakei mit einem selbstgewachsenen Vorsprung anstelle der Kerbe auf dem Klöppel, Lastomír, Kreis Michalovce.

CONTENTS

STUDIES

Soňa Kovačevičová, Method, Character and Aim of the Ethnographic Atlas of Slovakia	193
Milan Leščák, Remarks to the Investigation of the Contemporary Situation of the Folklore in Slovakia	207
Viera Gašparíková, The Slovak Popular Humorous Narrations and their International Relations	221
Ema Kahounová, The Vineknives in Slovakia	233
Jarmila Pátková, Mrs. Katarína Brinzová — the Personality of the Folk Plastic Art	253

VARIOUS MATERIAL — ARCHIVES

Viera Urbanecová, The Threshing Technics and Implements in Slovakia	277
Ján Watzka, The Collection of Popular Medical Prescriptions from the 1 st Half of 18 th Century	309

COMMENTARY	321
----------------------	-----

BOOK REVIEWS AND REPORTS	336
------------------------------------	-----

INHALT

STUDIEN

Soňa Kovačevičová, Methode, Charakteristik und Ziel des Ethnographischen Atlases der Slowakei	193
Milan Leščák, Bemerkungen zur Forschung der gegenwärtigen Situation der Folklore in der Slowakei	207
Viera Gašparíková, Slowakischer volkstümlicher Schwank und seine internationale Beziehungen	221
Ema Kahounová, Die Winzermesser in der Slowakei	233
Jarmila Pátková, Frau Katarína Brinzová — die Persönlichkeit der bildenden Volkskunst	253

MATERIALIEN — ARCHIVALIEN

Viera Urbanecová, Übersicht über die Dreschtechniken und Dreschwerkzeuge in der Slowakei	277
Ján Watzka, Sammlung der volkstümlichen ärztlichen Rezepte aus der I. Hälfte des 18. Jahrhunderts	309

RUNDSCHAU	321
---------------------	-----

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE	336
--	-----

SOMMAIRE

ARTICLES DE FOND

Soňa Kovačevičová, Méthode, caractéristique et but de l'Atlas Ethnographique Slovaque	193
Milan Leščák, Remarques sur les recherches du folklore contemporain en Slovaquie	207
Viera Gašparíková, Narrations humoristiques populaires slovaques et ses relations internationales	221
Ema Kahounová, Greffoirs vigneronns en Slovaquie	233
Jarmila Pátková, Katarína Brinzová — une personnalité de l'art populaire	253

MATÉRIAUX — ARCHIVES

Viera Urbanecová, Vue d'ensemble des techniques et des outils de battage en Slovaquie	277
Ján Watzka, Recueil des ordonnances populaires de la première moitié du 18 ^e siècle	309

INFORMATIONS	321
------------------------	-----

ANALYSES ET COMPTES RENDUS	336
--------------------------------------	-----

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Словацкой Академии Наук
Год издания XIX, 1971, No 2.
Издаётся четыре раза в год
Издательство Словацкой Академии Наук
Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано
Адрес редакции Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang XIX, 1971, Nr. 2. Erscheint viermal im Jahre
Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteure Dr. Božena Filová und Pavol Stano
Redaktion Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume XIX, 1971, No. 2.
Published quarterly by the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors Dr. Božena Filová and Pavol Stano
Editor Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
revue de l'Académie slovaque des sciences
Anne XIX, 1971, No. 2. Parait quatre fois par an
Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteurs: Dr. Božena Filová et Pavol Stano
Rédaction Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NARODOPIS
Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník XIX, 1971, číslo 2. — Vychádza štyri razy do roka
Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka Dr. Božena Filová

Výkonný redaktor Pavol Stano

Redakčná rada: prof. Dr. Rudolf Bednárík, Dr. Soňa Burlasová, Dr. Emília Horváthová,
Dr. Soňa Kovačevičová, Dr. Jaroslav Kramařík, Dr. Michal Markuš, doc. Dr. Ján Michálek,
Dr. Ján Mjartan, Dr. Štefan Mruškovič, Dr. Viera Nosáľová, prof. Dr. Ján Podolák

Technická redaktorka Jaroslava Macherová

Redakcia: Bratislava, Klemensova 27

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin
Jednotlivé číslo Kčs 20,—, celoročné predplatné Kčs 80,—
Výmer PIO 2385/49-III/2

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo nám. 48, Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII

© by Vydavateľstva Slovenskej akadémie vied 1971